

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Վ. ԹԱԹԻԿՅԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

891.99

Թ - 15

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

19 NOV 2011

891.99

P-15

48

Վ. ԹԱԹԵԿՅԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

1468

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

ՊԵՏՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿ. 1585
ՊԱՏՎԵՐ 2029
ԳՐԱՌԵՊՎԱՐ 6347(բ)
ՏԻՐԱԺ 2000

368
40

«ՍՈՒՐԲ ԹԵՐԵԶԱՅԻ» ՎԱՆՔՈՒԹ

Ռուսաստանի հաղարավոր վանքերից մեկն էր «ս. Թերեզայի» վանքը, վորը գտնվում էր X քաղաքից հա-
ղիվ յոթ վերստ հեռու, կառուցված մի ընդեր լանջին,
չբազմապատկած չինական հաստ պարիսպներով, յերեք
կողմից ունենալով տկաղիանների ու ստախների խիտ ծա-
ռաստաններ: Վանքի միայն արևմտյան մասն էր, վոր
ծառ չէր տեսնում, բոլորովին մերկ էր և նայում էր
քաղաքի յեկեղեցիների բարձրաբերձ գմբեթներին ու
ղանգակառններին: Վանքն արևմտյան կողմից քաղաքին
միացնող մի ճանապարհ ուներ:

Վանքում տմեն մի կույս իր առանձին խուցն ուներ՝
բոլոր կարգի հարմարություններով, անհրաժեշտ կարգ
ու սարքով: Բոլոր խուցերն ունեյին զանգակներ, վո-
րոնք թելերով կապված էյին ամառ մայրապետ Մարիա
Ֆեոդորովնայի խուցի նախասենյակի հետ, այնպես,
վոր ամառ մայրապետն իր ցանկացած ժամին կարող էր
այս կամ այն կույսին կանչել իր մոտ զանազան ծառա-
յությունների համար: Այդպիսի մայրապետ Ֆեոդորովնա-
յի տմեն մի հրամանը, նրա տմեն մի առաջարկը բոլոր
կույսերի կողմից կատարվում էր անտրուստնջ ու անկա-
ծանքով, չլնալուրջ մի որենք, վորին բոլորն էլ հապ-
առակվում էյին, յենթադրվում ու միշտ էլ կատարում

«Մարիամ աստվածածնի փոխանորդ» ավագ մայրապետ
Ֆեոդորովնայի կամքը:

Վանքի բոլոր ներքին որենքները, զաղանիքներն ու
անցուղարձները բոլոր կույսերի կողմից պետք է պահ-
վեյին շատ խիստ դադառապահությամբ ու զգուշու-
թյամբ: Ամեն մի կույս ուրիշ կույսի մասին իրավունք
չունեն հաղորդելու այն, ինչ վոր ինքը տեսել էր կամ
զգացել, իսկ ամենածայրահեղ անհրաժեշտության դեպ-
քում կարող էր հաղորդել ավագ մայրապետին, վորք
միայն հանդիսանում էր վանքի ամբողջ կյանքի բոլոր
կարգի յերևույթների մասին բացատրություն տալուն ու
բոլոր խնդիրները փորձող միակ անձը:

Ավագ մայրապետի բնակարանը, վոր այնքան զե-
ղեցիկ էր, անմիջապես աչքի ընկնող առանձնացած տեղ
էր գրավում. նա չըմպատած էր սև դրանիտից շին-
ված ցանկապատով, վորի կողքով անցնող վորեւէ կույս
իրավունք չունեն մի ակնթարթ անգամ կանգ առնել
ցանկապատի և ընդհանրապես ավագ մայրապետի խու-
ցի վորեւէ մասի մոտ: Ավագ մայրապետ Ֆեոդորովնայի
խուցը բաժանվում էր չորս գլխավոր մասերի. — առանձ-
նասենյակ, ննջարան, աղոթատուն և սրահ: Այս բոլոր
մասերը զարդարված էին պարսկական զեղեցիկ գոր-
գերով, սրբերի ու սրբուհիների մեծազիր նկարներով,
գույնզգույն կանթիղներով, արծաթե և բրոնզե աշտա-
նակներով ու արձանիկներով:

Ավագ մայրապետի խուցի յերկրորդ մուտքը ան-
միջապես բացվում էր պարտեզի ծառերի մեջ: Այս
մուտքը դադառնի յեր, վորի հետ միայն ու միշտ, — գի-

չեր ու ցերեկ, — կապ էր պահում մի քանի կասկածելի
բշտիկներ ճակտին, կրակոտ աչքերով, սպիտակ մարմ.
նով, միջահասակ յերիտասարդ կույս Սերգեյեվնան,
— ավագ մայրապետի ամենասիրելին, ամենամտերիմը,
— վորին ավագ մայրապետն իր խուցումն էր պահում
ու ամեն մի «բարիքից» նրան ամենամեծ բաժինը հա-
նում, բայց վորին իր կամքն էր թելադրում իր բոլոր
կարգի հաճույքների համար:

Սերգեյեվնան քաղաքում յեղել է Մարիա Ֆեոդո-
րովնայի ամենամոտ գրկիցն ու մտերիմը: Սերգեյեվ-
նայի ամուսինը կոչկակար բանվոր էր, վորը հազիվ
մի կերպ տուն էր պահում: Նա շատ անգամ հարբած էր
լինում, մահավանդ շարաթ իրիկունները իր աշխատա-
վարձն ստանալուց հետո ընկերներով հարբում էր և
հալիվ մի ցամաք հացի փող զրպանում տուն դնում:
Ահա նման պայմաններում, Սերգեյեվնան հաճախ դի-
մում էր Ֆեոդորովնայի նպատին:

Այն ժամանակ, յերբ Ֆեոդորովնան պատրաստվում
էր վանք մտնել, Սերգեյեվնան 18 տարեկան էր և հի-
ացած, իսկ ամուսինը մահացել էր թոքերի բորբոքու-
մից: Վերջին մի քանի տարիները բոլոր զվարճություն-
ները ժամանակ Մարիա Ֆեոդորովնան և Սերգեյեվնան
միշտ իրար հետ էին լինում: Յերբ յերեսխան ծնվեց,
Ֆեոդորովնան Սերգեյեվնային համոզեց յերեսին փա-
թաթել հասա չորերի մեջ և քցել մոտիկ գյուղի ծալ-
քամասի դաշտում, իսկ ինքը իր հետ վանք մտնի և
«ազատվի աշխարհիկ ստոտապանքներից ու չորչարանք-
ներից»: Սերգեյեվնան համոզվեց, և քանի ղեռ իր ծնո-
ղական սերը ղեպի աղջիկ յերեսան չեր զարգացել և

ուժեղացնել, նա կատարեց Գեոգորգիայի խորհուրդը, և միասին մասն վանք:

Բայց հուլիսի մի կայծ կռակած հարուցեց նրա մեջ, վոր կարող և պատահել յերեխան չմեռնի և մարդիկ նրան գտնեն, տանեն իրենց տունը և մեծացնեն, վորի համար նա կեղծ անունով նորածնի շորերի մեջ հետեյալ փաստաթուղթը դրեց.

Լույսը նոր է բացվում, յես դժբախտ եմ.
Ինչպես յիվ այս նորածինը, վորի մայրն
է ԱՆՆԱ ԱԼԵԿՍԱՆԴՐՈՎՆԱՆ

1909 հունիսի 4

Մի պատով կին, վոր ապրում էր գյուղի ծայրամասում, ամեն առափոտ իր յերեք այծերին տանում էր արածացնելու գյուղից դուրս և ինքը թել մանում: Մի սովորական առափոտ պատվը տեսնում է, վոր այծերից մեկը մի մեծ, տարորինակ փաթեթ շորի ծայրից բերանն է առել ու ծամում, իսկ շորի միջից խոր ձայն է գալիս: Պատվը չտալ վազում վերցնում է փաթեթը, տեսնում «հրաչքն» ու յերեք անգամ խաչակնքում, հետո ուրախությամբ տանում է տուն ու յեղեկությունը պատմում իր հարսին:

Պատվի վորդին, վոր հինգ տարվա ամուսնացած էր և չեր ունեցել վո՛չ մի յերեխա, գտնվում էր ոտաբաղաբում: Պատվին ու հարսը ուրախացած, անմիջապես քանդում են յերեխի շորերը, լողացնում, կուշու կերակրում և ապա թնցնում: Յերեխի շորի միջից

դուրս յեկած գրգռված թուղթը կարդում են և պահում մի սպահով տեղ, դնում հարսնում են քոթիվայի գրասենյակին, մկրտում, կոչում են Մարթա և իրենց հարազատի պես պահում: Տարիներ անցներուց հետո հալածան բամբասող կանայք Մարթային հատկացրել էյին, վոր ինքը գյուղից դուրս անտեր քցված մի նորածինն է յեղեկ, վոր գտել և պատավր և մեծացրել վորպես իր հարազատը:

Ավագ մայրապետ Գեոգորգիան հազիվ կլիներ յերեսուն և հինգ տարեկան: Նրա փայլող ծավի գույզ աչքերը աղեղաձև հոնքերի տակ բոլորապառույտ խաղում էյին բների մեջ: Նրա չարժուձեւերը նրան դարձնում էյին ավելի գրավիչ ու հուզիչ: Նա քսան տարեկան հասակում մտել էր վանք, վորից մի տարի առաջ վերջացել էր վանքի կառուցումը: Այն ժամանակ վանքում ապանեութ կույտ կար:

Մայրապետ Գեոգորգիան դատավորի ալջիկ էր. վորի ամբողջ կյանքը անցել էր գվարձությունների մեջ, միշտ շրջապատած լինելով բարձրատիճան չինովնիկներով, կրոնավորներով և զինվորականներով: Նա իր ծնողների միակ գավակն էր. իր կրթությունը նա ստացավ գիմնազիայում, իսկ յերբ տասնյերկու տարեկան էր, մայրը մահացավ, վորից հետո հայրն ավելի քան իրեն ավելց կերուխումի և ամենորոյա հարբեցուցության: Նման զեխ կյանքը տեղի ութ տարի, վորի ընթացքում չտա հաճախ իր տունն այցելող կրոնականներն ու զինվորականները նրան դանում էյին հարբած պառկած վիճակում: Հյուրերից ամեն մեկն առանձին յեղած ժա-

մանակ առիթը չէր փախցնում իր ազդեցութեան տակ
քցել Մարիա Ֆեոդորովնային, ինչպես նաև յերբե՛ք ի-
րենց ուշադրութեանից վրիպել չտալով որ ավուր Ֆի-
զիկայես աճող ու զեղեցկացող Մարիա Ֆեոդորով-
նային: Մարիան կրթվում էր յերկու դասի ներկայա-
ցուցիչների՝ զինվորականների ու կրոնականների ազ-
դեցութեան ներքո: Նա մեծ մասամբ սկսեց կարգալ
«կրոնարարության» և պատերազմական գրքեր ու
թերթեր: Վերջին մի քանի տարիներում Մարիան
արդեն զինվորականների և կրոնականների հետ
ամեն տեղ լինում էր: Հոր մահից հետո, չանցած
մի ամիս Մարիան իրեն քցեց «ս. Թերեզայի» վանքը:
Նա յերբ վանք մտավ, կլինե՞ր քան տարեկան:
Նրա վանք մտնելուց մի ամիս հետո իր հոր ծանոթ յե-
պիսկոպոսի միջամտութեամբ, նրան նշանակում են
վանքի ավագ մայրապետ:

Մարիա Ֆեոդորովնան վանքի տասնևութ կույսերից
ուրիշն զանազան զրպարաութուններով վանքից հե-
ռացրեց: Սակայն, նա հեռացրեց միայն տղեղ կույսե-
րին, իսկ զեղեցիկներին պահեց ու նրանց հետ հաստա-
տեց սիրալիր հարաբերութիւն: Այս «մաքրագործու-
մից» հետո ամեն անգամ վանք մտնել ցանկացողին քն-
դունում էր այն ժամանակ միայն, յեթե զեղեցիկ էր:
Այս բոլորը Մարիա Ֆեոդորովնան անում էր քաղա-
քում իր ունեցած մի քանի ծանոթ զինվորականների և
կրոնականների ցույց տված խորհուրդներով:

Շարաթ սրերը վանքում տիրում էր առանձին աչ-
խումբային: Յերբ յերեկոյան մայրապետ Ֆեոդորով-

նան չտապում էր յեկեղեցի, վանքի շրջափակի շուրս կող-
մերից քացվող նեղիկի դռնակներից դուրս յեկող կույ-
սերը մի առանձին հապճեպութեամբ հետևում էլին ի-
րենց ավագ մայրապետին՝ նախատեսակ հատարելու:
Իսկ դրանից հետո, զանազան սրբապատկերներ նկարած
յեկեղեցու կամարի տակ, հատուկին փած պարսկական
թանգարժեք զորգերի վրա ծնկաչոք կույսերն իրենց
«մեղքերին թողութիւն» էլին խնդրում ասածուց՝ մա-
նավանդ ապագայում «հոգիների փրկութիւն» համար
աղերսում ձեռամբարձ:

Վանքը քաղաքին միացնող հարթ ու ոճապտույտ
ճամբի ամբողջ ձգվածքով յեկող ու զնայող մարդկային
վո՛չ մի չունէ չէր յերևում: Ամբան տալի թվացող ու-
րերի շրջանն անելուց ուժասպառ արևը թաղվում էր
սուանց հորիզոնի: Իսկ դրանից մի ժամ անց, ավագ
մայրապետի խուցի զաղտնի մուտքի մոտ դանդաղ փոք-
րիկ պարտեզի ծառերի տակ սե՛խն տվող գույգ-գույգ
ստվերներ էլին յերևում: Ամբողջ պարտեզում տիրում
էր մի ընդհանուր համրախոտութիւն: Իսկ մի ժամ հե-
տո պարտեզն ազատվում էր մարդկային բոլոր շնչերից:

Ովքե՛ր էլին գույգերը, վոր մութն ընկնելուց հետո
յերևում էլին և անհայտանում:

Ի՞նչ զաղտնի մուտք էր ավագ մայրապետի խուցի
մի կողմում:

Չնայած նրան, վոր կիրակի և յերեկոյաբեթի բույս
զիշերները վանքն ապրում էր խրախճանքի ու ցովիու-
թեան ծոցում, բայց այդ բոլորը կատարվում էին այն-

քան զգուշ և զսղտազողի, վոր վանքի սովորական
գիշերներէից վո՛շ մի բանով չէ յին տարբերվում:

Շարաթ և կիրակի որերը, մութն ընկնելուց հետո,
կույս Սերգեյեւնայի պարտականությունն եր նստել ա-
վագ մայրապետի խոցի գաղտնի մուտքի մոտ և քա-
ղաքից յեկող—նախապես ծանոթ և հաճախ վանք ալ-
ցելած գինիսրականներին ու կրփականներին ընդունել
և նրանց ստաջնորդել սրահը:

Սկսվում էր կեր ու խումը:

Մի քանի կանթեղների խափար լույսերի մեջ մար-
դիկ հաղիվ իրար տեսնում էին, ուտում ու խմում:
Մի քանի ժամ աչդպես ուտել խմելուց և գլուխները
բախտական տաքանալուց հետո, բացի կենտրոնի կան-
թեղից մյուսները հանգչնում են...

Համաշխարհային պատերազմի յերրորդ տարին եր,
յերբ մի որ Սերգեյեւնան նստել էր վանքի դիտարանում
և դիտում էր քաղաքից դեպի գլուղ տանող խճուղին:
Նա տեսավ, թե՛ ինչպես դանդաղ գնացող մի սայլի
վրա մի կին ծալապատիկ նստած չոր խոտերի վրա,
ժպտուր գեմքին, կործքով կերակրում է իր նորա-
ծնին: Նա տեսավ ու մի բռնակում նրա ամբողջ հոգե-
կան աշխարհը աշխուժեց: Սայլն անհայտացավ բլրի
յետևում, իսկ Սերգեյեւնայի քար կտրած հայացքը դեռ
մեխված էր մնացել բաց խճուղու վրա: Նրա յերեակա-
յությունը թուով չատ հետունները, դեպի տասնյակ տա-
րիներ յետ: Նրա մտախառնույթի վրայով մեկիկ-մե-
կիկ գալիս անցնում են այն սոսկալի պատկերները, վո-
րանց գլխավոր հեղինակներից մեկն էլ ինքն էր յեղել:
—Ահա՛, նա տեսնում է քաղաքում իր ապրած թաղի

ծանոթ փողոցները, նեղիկ ու կարճ դռնով իր միտ-
քենյակ բնակարանը... իր ամուսինը հարած փծա-
կում... հետո մեռած... ահա՛ իր նորածինը, վորին
փաթաթած տանում ու գցում է գլուղի ծայրամասին
կից դաշտում և ինքն չափ ու չնախատուր փախչում:
Նրա ամբողջ մարմնով անցավ մի ցնցող սարսուռ, զրդ-
ջումի տագնապ: Արդեն անցել էր տասնհինգ տարի,
վոր ինքը վանքումն էր, չորս պարիսպների ներքի կեղ-
ծիքի ու զոհության աշխարհում:—Նրա յերեակալու-
թյան թելը կտրեց յերեկոյան կոչնակի բամբ ձայնը:
Վերջին տարիները նա զգվել էր վանքի միտադառչ
նիստուկացից: Նա փաղուց, նախքան վանք մտնելը որ-
դեն չէր հաժառում աստծո գոյության: Նրան վանքի
հետ կապում էր միայն հարստանալու մարմաքը, վոր
նա ուներ նախապես իր մեջ, և վորն իր հետ բերել էր
վանք, իսկ այդ մասին ապահովացրել ու յերաշխափ-
րել էր Մարիա Ֆեոդորովնան:

Որը մթնելուց հետո Սերգեյեւնան մտավ անկո-
յին: Նա չկարողացավ քնել. հիշեց վերջին տասն տա-
րիներում վանքում իր կատարած զգվելի վերը բոլոր
մանրամասնություններով: Հետո սկսեց քննադատել
վանքի ներքին սոսկալի ուժեղ միտ, ավագ մայրապետ
Ֆեոդորովնայի կեղտոտ արարքներն ու կույսերի հան-
դեպ ցույց տված բռնակալ վերաբերմունքը: Նա հիշեց,
թե ինչպես մի անգամ Մարիա Ֆեոդորովնան մի ինչ
վոր հանցանքի համար բանտարկեց մի կույսի և ճի-
պատով այնքան խփեց նրան, վոր նա ամբողջ յերկու
շաբաթ չէր կարողանում նստել, և ցավերից սիրտը
մղկատում էր... Սերգեյեւնան կոչմար էր ապրում և
տանջվում: Հիշում էր իր նորածին աղջկանն ու չէր

Հանգստանում: Նա վորոշեց փորձել, փնտրություն քննարկել զայն գյուղում:

Հաջորդ օրը ավաղ մայրապետ Ֆեոդորովնան գործով գնաց քաղաք յնպիսկուպոսի մոտ: Սերգեյեվնան ստիժի հարմար համարեց իր կորցրած նորածնին փնտրել: Նա հազնվեց հասարակ քաղաքացու շրջեր, այն շրջերը, վոր հետը բերել եր վանք ու գաղտնի մուտքից դուրս յեկավ պարտեզ, այնտեղից անտառ, ապա անհայտացավ թավուտների մեջ ու կայծակի արագութեամբ հասավ գյուղի այն ծայրամասը, վորին կից, հիսուն քայլ հեռու դաշտում, տասնհինգ տարի առաջ բցել եր իր յերեխին: Կանգնեց այնտեղ և վորոշեց զիմեկ գյուղի քրտնվայի գրասենյակին ու փնտրել բնակչության հաշվառման մատյաններում:

Մարթան արդեն տասնհինգ տարեկան եւ, հողթանգամ, կոշտ կազմվածքով, կարմիր թշերով, չեկահներ, ատուժածափա մի գեղջկուհի: Նա պատմվին շատ եր սիրում, և սերը կրկնապատկվեց այն ժամանակ, յերբ հարևանուհիներից լսեց իր պատմությունը, — վոր պատմվր իրեն պահել, սնել ու մեծացրել և ինչպես իր հարազատը: Նա ասում եր ու անխճում այն մայրերին, վորոնք ծնում են ու յերեխաների հետ վարվում իր մոր պես: Ահա այս վերջին մտքերի մեջ, նա նստած գամվել եր փողոցի դրան շեմքին, աջ արմուկը ապոլին, դռնչին առած ափի մեջ նայում եր գյուղից դուրս ձգված ճամբի յերկայնքով:

Սերգեյեվնան տասնհինգ տարի առաջ իր կորցրած ստորոջ հինգ ժամ փնտրել տալուց հետո հաղիվ

հաջողվում և գտնել, հասցեն վերցնում և և ուրախութեանից վտռեքը գետնից կտրվելով, հեվալով, անդնելով փողոցից փողոց, նորից գալիս հասնում և գյուղի այն ծայրամասը, վորի մոտ դաշտում բցել եր յերեխին:

Մարթան տեսնում և, վոր մի անծանոթ: Կին, վորին առաջին անգամն և տեսնում, հոգնած քայլերով գալիս և դեպի իրենց տան կողմը: Իսկ յերկու բուռն ունց արգեն կանգնել եր Մարթայի տան առջև ու կարդում տան համարն ու առանց նայելու Մարթայի կողմը, — վոր արդեն կանգնել եր, — ինքնիրեն բարձրաձայն ասում:

— Ուրեմն այս և Կոլիա Մարկովիչի տունը, — ալպես եր կոչվում Մարթայի խորթ հայրը:

— Այո՛, այս և, — պատասխանեց Մարթան դեպի անծանոթը դառնալով:

— Ձեր տանն ո՞վ կա, — հարցրեց Սերգեյեվնան Մարթային՝ անհամբեր հեվքով:

— Մայրս տանն և, իսկ մեծ մայրս Գեոգել և հանդ, — պատասխանեց Մարթան անզուսպ հետաքրքրությամբ և ավելացրեց.

— Ի՞նչ եր ասելու, յես կարող եմ արդյոք ձեզ բավարարել:

Սերգեյեվնան Մարթայի հաստատ պատասխաններից հուսալքվեց, բայց ուղեց վորոշապես իմանալ, թե՛ արդյոք ինքը սխալված չէ՞ր, և կամ գուցե նախկին ապրողները փոխադրվել են ուրիշ տուն: Բայց ինչո՞ւ գարմանալ և կասկածել, նա հարց եր տալիս իրեն, գուցե և այս և, հենց ինքը, վոր խոսում և իր հետ, իր աղջկով:

— Շատ տարիներից ի վեր բնակվում եր այս տանը...

— Յոթանասուն տարուց ամէլ, ասում է աստ, բայց այդ ձեզ ինչո՞ւ չե հետաքրքրում:

— Ձեր տանը այժմ ուրիշ ապրողներ չկա՞ն:

— Վո՛չ:

Սերգեյեվնան աջ ցուցամատով դէս ու դէն ցույց տալով, զարմացած հարցնում է.

— Բայց այս Գոգոլի փողոցն է, չե՞... ձեր տան համարը քան է, չե՞... , իսկ տան տերը իման Մարկովիչն է, չե՞...

— Այո՛, այո՛, բոլորն էլ ճիշտ են, բայց ի՞նչ տարբերակ հարցեր եք տալիս, ասացե՛ք, ի՞նչ եք ուզում և ում փնտռում:

— Ասելիքս և փնտռածս շատ հիշն բան է, հանցա՝ վոր լուսանդակութուն կրող, բա՛յց...

— Անհասկանալի չե, չա՛տ տարբերակ բան եք ասում, ձեզ չեմ հասկանում:

— Իսե՛ք, պարզ ասեմ, յես բան եմ կորցրել, կորցրածս չնչափոր ե...

— Ի՞նչ... ա՛յժ, կո՞վ, ի՞նչ եք կորցրել, — հետաքրքրվելով մի յերկու քայլ առաջ յեկավ Մարթան, վոր մինչ այդ նրանք իրարից հինգ քայլ հեռու կանգնած էյին խոսում:

— Յես յերեխա՛ յեմ կորցրել, փոքրի՛կ, չա՛տ փաշրիկ յերեխա:

— Յե՛րբ եք կորցրել, հարցրե՞լ եք զբառենյաւկում:

— Գրասենյակի բարտուղարը ցույց է տվել այս տունը, վոր ձեզ հարցնեմ:

— Վո՛չ, մեր տանը փոքրիկ յերեխա չունենք, իսկ դուք յե՛րբ եք կորցրել:

— Տասնհինգ տարի առաջ. նա այժմ կլինի տասնհինգ տարեկան:

Սերգեյեվնան հույսը կտրել էր այդ տնից մի ճիշտ տեղեկութուն ստանալու, քանի վոր տանը մի պատուով կար իր հարսի հետ, իսկ իր հետ խոսողն էլ այնքան հաղթանդամ էր ու բարձրահասակ, վոր քսանհինգ տարեկանի տարվորութուն էր թուլնում:

— Տիկի՛ն, դուցէ չեք կորցրել:

— Կորցրել եմ...

— Ի՞նչպես եք կորցրել, վո՞րտեղ էջիք ապրում, վոր...

— Յես ապրում էյի քաղաքում, բայց... նրան կորցրել եմ... այս դուղի մոտերքում:

— Ի՞նչպես է լինում, վոր տասնհինգ տարի առաջ կորցրած յերեխին նոր եք փնտռում:

— Յես հանցավոր եմ, յես վոճիր եմ գործել, բայց զղջացի, ո՞ւշ, շատ ուշ...

— Այդ յես եմ, դուք ինձ եք կորցրել, — ասում է Մարթան ու մի վստայանով թռչում դեպի մայրը... Նրանք փաթաթվում են, համբուրվում, իրար յերես նայում, կրկին համբուրվում ու փաթաթվում: Նույն միջոցին ներսից գալիս և պատափի հարձն ու տեսնելով նրանց դիրքը, ապուշ կտրած նայում է:

— Յես եմ քս հանցավոր ու վոճրագործ մայրը, յես արժան չեմ քո պայծառ ու կայտառ դեմքին նայելու, վոր ամէլ է քեզ այս տունը, — ասում է Սերգեյեվնան Մարթային ու դուրսը կքում, աչքերը գետնին հասնում:

— Հանգստացիր, — դառնում է Մարթան դեպի մայրն ու տանում ներս՝ բակը և նստեցնում աթոռին:

Պառավի հարսը յերեւոյթի պատճառը լսելուց հետո նը-
րանց թողնում է առանձին: Սերգեյեւիան յերկու ժա-
մում պատմում է այն բոլորը, ինչ անցել էր իր գլխովն
իր ամուսնությունից հետո մինչև այդ մոմենտը: Մի
քիչ թուցիկ կերպով նույնիսկ պատմեց վանքում տե-
ղի ունեցող խրախճանքների մասին և Մարիա Ֆեոդո-
րովնայի անձի հետ ծանոթացրեց: Մարթան ծայր առ-
տիճան լարված ուշադրությամբ լսում էր իր մորը, վո-
րի պատմածի միջից մի գեմք միայն ուժեղ կնիք թողեց
իր ուղեղի վրա—դա Մարիա Ֆեոդորովնան էր, ամ-
բողջ զժախտությունների գլխավոր հեղինակը: Թեև
նրանք անցան սովորական խոսակցությունների, բայց
Մարթան յերբե՛ք չէր մոռանում ավագ մայրապետ Ֆե-
ոդորովնային, և նա նրան պատկերացնում էր փոքրեւ
մի սարսեղուցիչ ճիւղից:

Հաջորդ որը շարաթ էր: Մարթան ինքրեկ իր մո-
րից բոլոր հյուրերից ուշ էրեն մի քանի բոպեյով ներս
թողնել վանք: Մայրը համաձայնեց:

Միայն շաբաթ յերկուները դուրսում կենո նկար էր
ցուցադրվում և Մարթան ամեն շաբաթ իրիկուն գնում
էր դիտելու: Իսկ Մարթան կենո դնալու փոխարեն փո-
րոշեց վանք գնալ: Նա հաջորդ որը, մութին ընկնելուց
հետո, տան պատից կախված հոր դաշույնը վերցրեց և
շտապեց վանք:

Սերգեյեւիան բոլոր հյուրերին ընդունելուց հետո
Մարթային առաջնորդեց իր ննջարանը:

Մարիա Ֆեոդորովնան հյուրերին ներքնաբար՝ ա-
ռաջնորդելուց հետո, բոս սովորության, շտապեց ան-
ձամբ ստուգել վանքի բոլոր մասերը:

Յերբ Սերգեյեւիան բացակայեց, Մարթան դուրս
յեկավ իր թագստոցից, անցավ բակը, դնաց գլխավոր
մուտքի մոտ և կուրծքը ցցած դեմ կանգնեց Մարիա
Ֆեոդորովնային:

Սկզբում Ֆեոդորովնան կարծելով, վոր իր վանքի
կույսերից մեկն է, սաստեց.

— Ա՛յ անխոհեմ, դու ի՞նչ ես չինում այստեղ ուշ
ժամանակ:

— Վոչի՛նչ, յեկել եմ հսկելու:

Ֆեոդորովնան խոկոյն ձայնից ու կապվածքից
ձանաչեց, վոր ոտար է.

— Ա՛խ, դուք ոտար եք, առայե՛ք, վո՞ր քանից և
ի՞նչ կերպ եք ընկել այստեղ:

— Այո՛, ոտա՛ր եմ, չուտո՛վ, մի քանի բոպեյից
կգնամ, բայց պատասխանեցե՛ք ինձ, թե՛ ի՞նչ հարսա-
նիք եք սարքում այս գիշեր...

— Դուք ո՞վ եք... ի՞նչ կերպ մտաք վանք... ձեզ
ո՞վ ընդունեց...

— Ինձ ընդունեց իմ հարազատ մայրը, վորին դուք
առանհինգ տարի առաջ բերիք վանք, կամ ճիշտ իմառ-
տով՝ ձեր վորջը, և կարգեցիք նրան ձեր գաղտնիքների
հավատարիմ պահապանը, ձեր գաղտնի դռան չու՛նը...

— Մի՞թե յերազ և, — բացականչում է Ֆեոդորովնան
և սկսում է դողալ՝ հանցանք գործած՝ բոպեյին բռնված
գողի նման՝ աչքերը շփելով և շարունակելով.

— Մի՞թե դուք այն եք... բա՛յց... այդ ի՞նչ
պեո... առանհինգ տարի առա՛ջ...

— Այո՛, յես այն եմ, առանհինգ տարի առաջ, ձեր
խորհուրդով բաց դռանում քրի՛սն եմ...

— Այժմ ի՞նչ ևս կարող եմ անել ձե կողմում...

— Այս եմ ուզում, — գոչում է Մարթան ու դաշույնի յերկու հարված իջնում է Մարիա Գեոգորովնայի աջ ծծին, ապա անցնում դադոնի մուտքը, գնում մոր մոտ և ստիպում այդ բոպեյին յերկուսով հեռանալ վանքից։

— ... Բա՛յց, Մարթա՛, ի՞նչ ե պատահել քեզ հետ, վոր դու սատարի՛կ դողում ես, — հարցրեց մայրը, տեսնելով նրա ալլայլված դեմքը։

— Վոչի՛նչ, գուցե դողում եմ նրա համար, վոր տար տեղ եմ ընկել, — ասում է ու ստիպում մորը նույն այդ բոպեյին հեռանալ։

Յերբ Սերգեյեվնան շատ է ստիպում Մարթային ասել դողալու պատճառը, Մարթան զղջալով իր արածը, դողոջ ձայնով ասում է.

— Յես տանե՛հինդ տարի հետո վոճիր գործեցի, ների՛ր ինձ... յես գնում եմ... դու յե՛լ գնա այտե՛ղից։ Մարթան դուրս է թռչում պարտեղ ու անհայտանում ծառերի մեջ։ Սերգեյեվնան սպուշ կտրած Մարթայի դուռթյունից, և վո՛չ մի հետևություն չբարոդանալով հանել նրա անհեթեթ պատասխաններից, մի վերջին անգամ ևս նայեց պարտեղ Մարթայի յետե՛վից, կողպեց դադոնի մուտքն ու դնաց իր սովորական գործին։ Նա յերկար սպասեց Մարիա Գեոգորովնային, բայց իզուր։ Հետո իջավ ներքնասրահ, այնտեղ ել չքգտավ նրան. հարցրեց կույսերից մի քանիսին, բայց բոլորից ել բացատական պատասխան ստացավ։ Նա իսկույն հիշեց Մարթայի խաբը. — յես տանե՛հինդ տարի հետո վոճիր գործեցի... հիշեց և շտապ բարձրացավ ննջարանը, այնտեղից անցավ աղոթատուն, ապա Գեո-

գորովնայի առանձնաննյալը, բայց չգտավ։ Հետո դուրս վաղեց մեծ բակը, լսեց մի մզկառախի ձայն, աղերսանք... վազում է դեպի ձայնը և սահմուկում, յերբ արյունիվա կուրծքով տեսնում է Մարիա Գեոգորովնային։ Սերգեյեվնան զլխի յե ընկնում, թե ինչու Մարթան դողում եր... Նա Գեոգորովնայից լսելով պատճառը յերկու բառով, իսկույն վազում է ննջատնյակ, վերցնում է լապտեր, գնում է վերաբույժ կույսին հայտնում։ Արդեն տար բոպե անց Գեոգորովնան վոխաղրված եր իր ննջարանը։

Վանքի ներքին կանոնների շնորհիվ, բացի Սերգեյեվնայից և վերաբույժ կույսից, մո՛չ վաք չլսեց Գեոգորովնայի հետ պատահած դեպքի պատճառների մասին։

Ներքնահարկ սրահում հավաքված կույսերն ու հյուրերը մինչև լուսու մոտ վվարճացան։ Հյուրերը մեկնեցին։ Կույսերն ել մտան իրենց խուցերն ու քնեցին։

Սերգեյեվնայի սիրտը սաստիկ կսկծաց, ցավեց մոչ թե միայն նրա համար, վոր Մարիա Գեոգորովնային իր աղջկին է դաշունահար արել, այլ նրա համար, վոր տանե՛հինդ տարի միտակ խմել ու կերել են, միասին տրտմել ու ուրախացել. նա մոչ մի կերպ չկարողացավ հաշտվել այդ սառն իրականության հետ, վաղեց դեպի դիտարանը, բարձրացավ այն պատուհանը, վորտեղից յերկու օր առաջ տեսավ ալլի վրա ծալապատիկ նստած գլուպացի մայրը, վոր կուրծքով կերակրում եր իր նորածնին, տեսավ ու յերազեց իր նորածին աղջկան... այս բոլորը մի ակնթարթի մեջ անցան նրա

մտքով ու յերազի պէս բոլորը ցնդեցան ուղեղից ու ան-
բզգա դրուժյան մեջ ալլեա վռչին: Շէիւնց:

Կույսերից մեկը, վոր ապրում էր զխոտորանի կող-
քի խուցում, լուսը բացվելուց հետո խուցից դուրս դա-
լու ժամանակ տեսավ Սերգէյեվնային ջախջախված դան-
դով, լերդացած արշան մեջ թաթախված: Մարտա-
փահար կույսը անմիջապէս լուր է առլիս մի քանի
կույսերի, հետո լսում է ամբողջ վանքը: Սերգէյեվնայի
զբաղանից ծրարով մի նամակ են դանում, ուղղված Մա-
րիա Ֆեոդորովնային, ծրարը բաց եր, կույսերը հե-
տաքրքրվում են, իրար մեջ դալիս են համաձայնութեան
նամակը կարդալու: Նրանք կարդում են հետեւյալ տա-
ղերը՝ ուղղված Ֆեոդորովնային.

Ավագ մայրապետ Մարիա ֆեոդորով-
նային.

Ուրբաք որ զարմանալիորեն, հրաշալ
գաւ իմ ասունվինից սարի առաջ կորց-
րած հաւազաս աղջկանս, վորին կորցնելը
դու սովորեցիր ինձ: Յես սխալվեցի, վոր
նրան վանքի դռնից ներս բալի: Նա վո-
նիւր գործեց, իսկ նա զործած վոնքի ծաւ-
րալան մեծ մասն բնկնում է իմ վրա:

1917 հոկտեմբ 1

ՍԵՐԳԵՅԵՎՆԱ

Այդ դէպքերից մի քանի որ հետո, վրա յի հասնում
Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը, վորը դալիս է հիմ-
քից կործանում աստվածների պաշտամունքն ու նրանց
վորջերը:

ԶԵՅՆԱՅԻ ՎԱԹԱԾ ՍԻՐՏԸ

(ՍԵՐԳԵՅԵՎՆԱ ՊԱՏՄՎԱՆՔ)

Տ... քաղաքը, վոր Սեվ ծովի ափին գտնվող քա-
ղաքների մեջ թշուրքիայի ամենամեծ քաղաքն է, մին-
չեվ համաշխարհային պատերազմը հիմնական շինա-
բարութեան չէր տեսել: Այնտեղ առավոտները կյանքը
զարթնում էր շատ վաղ, իսկ իրերկունները մութն ընկ-
նելուց հետո մեռնում: Երեկոտական լույս չկար. վո-
ղոցներում ամեն մի յերկու հարյուր քայլի վրա, գորշ
պատերին հարստացած ու յերկու մաս ժանդ կապած
յերկաթյա հաստ ձողերի վրա տեղադրված էյին նով-
թի լամպերը՝ բազմանկյուն լուսամուտիներէ մեջ, վո-
րոնք հաղթի իրենց չուրջը տատը քայլի վրա ազատ ու
թալաւացող լույս էյին տալիս, ախպէս, վոր բարեկամ
անգամ ճանաչելու համար ստիպված էյիր աչքերիդ
ամբողջ մեխանիզմը լարել: Այս բոլորին պետք է ավե-
րացնել թաղամասերի ու առանձին փողոցների տե-
րի վոհմակներին հարձակումները, վոր կատարում
էյին անցուղարձ անող կենտուծներ մարդկանց վրա:

Ամենայեղար դիչերն են: Զմեռը սկսում է
ավելի խորանալ ու զգալի դառնալ աշխատավոր, քյա-
սիր խալիի համար, վորը գուրկ է զիմադրելու բոլոր
միջոցներից: Զյունախառն անձրեւը, Սեվ ծովից փչող
հյուսիսային խիստ սուր քամու հետ ավելի յեն սա-

ռեցնում առանց այն էլ գիշերները միշտ սառը քաղաքը :

Մի ցուրտ ու անձրևային գիշեր, յերբ բարձր մինարեթից մոխրն հաղիվ վերջացրել էր իր յերկարաշունչ ազանը, թաղային գիշերապահները, թոքերի խորքից իրար ձեն-ձենի տված, մեկամաղձոտ ձայն էլին տալիս ցրտից պատուպարվող բնակչութեան՝

— Յանգը՛ն վա՛ր՛... հրդե՛հ կա՛... Սեյի՛դ ա-
ղա՛յի՛ տունը վա՛ռվո՛ւմ է՛... :

Գիշերապահները իրենց հայտարարութիւնը մի քանի անգամ կրկնեցին : Ծները սկսեցին ավելի խիստ ու բամբ ձայնով հաչել և հետո փոռնալ : Ծառ մարդիկ զարթնեցին ձմրան քաղցր քնից ու վոմանք լսկ հետաքրքրութեան համար տներից դուրս թռան, իսկ շատերը դուրս չեկան, մանավանդ յերբ լսեցին, վսր Սեյիդ աղայի տունն է վառվում :

— Ձահաննա՛մը... թող վառվի՛, թող մոխի՛ր դառնա՛... Հարամից է չինած... — առում էյին շատերն ու կրկնում :

Փոթորկալից գիշերն անցավ : Հաջորդ տառապաթեկ հրդեհը հանգցված էր, բայց Սեյիդ աղայի տնից մնացել էյին միայն հաստ ու սևւոյցած պատեր, նրանց մեջ կիսով այրված իրեր, իսկ դեռ ու դեռ բնկած ծանր ծխում էյին Սեյիդի թափշապատ իրերի մնացորդները և աչքի ընկնում կերպարանափոխված մահճակալները :

Այդ դեպքից հինգ ամիս անց, Սեյիդի վառված տան սլանի վրա կանգնած էր մի նոր, ավելի հսկա տուն՝ քան նախորդն էր :

Սեյիդը քաղաքի ամենահարուստ, ամենաբաւոյն և ամենաչաւ շահագործողներից մեկն էր : Նա ունէր գորգի և այլ փոքր գործարաններ, վորոնց մեջ աշխա-

տում էյին հարյուր քսան յերկեսու մարդիկ՝ տղամար-
դիկ և կանայք առանձին բաժանմունքներում :

Զինորս Կասիմն ամեն անգամ հաջող վորս չէր անում : Նրա ընտանիքը բաղկացած էր յոթ հոգուց՝ ինքը, կինը, չորս յերեխաները և կնոջ մայրը : Ահա այսպիսի բաղմանդամ ընտանիքի անունը և ճակատագիրը չէր կարելի հանձնել ձկնորսութեան բախտին : Եւ այդ թատճառով նրա կինը՝ Զեյնան, տասը և ութ տարեկան տղան ու աղջիկը արդեն մի տարի կլինէր, վոր աշխատում էյին Սեյիդ աղայի գորգի գործարանում : Սակայն, չնայած նրան, վոր Զեյնան ապրում էր նման շատ ծանր պայմաններում, վորոնց մեջ և ծնել ու մեծացրել էր չորս յերեխաներին, բայց հաղիվ թէ մարդ նրան տարբերեր քսանհինգ տարեկան մի անդարդ ա-
մուրի աղջկանից :

Նա՛ Զեյնան դեղեցիկ էր բառիս լայն առումով : Կազմվածքը շատ կոկիկ, վոր՛ է նիհար, վոր՛ է չաղ : Դեմքը հավկթածել էր, վորի վրա իսկույն աչքի էյին ընկնում առանց չալարի վարդադուլն ջուխտ այտերը և առանց պուդրայի սպիտակ թշերը, դունչը և վիղը : Միջահասակ էր, առողջ կրճքով, իսկ այս բոլորի վրա պետք է ավելացնել նրա աշխույժ քայլվածքը : Այլա նրա բաղցրահնչյուն ձայնը առանձին պերճութուն էր ավելացնում նրա ամբողջ ելութեան մեջ : Նա դո՛հ էր իր ընտանեկան կյանքից ու Կասիմից, ահա ինչու համար նրանց տանը տիրում էր քաղցր խաղաղութիւն, բացի յերեխաների պատճառով ծագած անխուսափելի վեճե-
րից :

Սեյիդ աղան կնամոյ եր: Նա դորդի գործարանի
իր առանձնասենյակի տախտակյա պատերից կախած
նախշուն գորգերի տակից հատուկ ծակեր եր բացել,
փորոնք նայում էին կանանց բաժանմունքի մեջ: Այդ
ծակերից Սեյիդը հաճախ յերկար ժամանակ կանգնած
գիտում եր կանանց շարժումները, նրանց վառվող աչ-
քերը, կիսաբաց կրծքերը և վեր քաշած թևերը: Նա
յերբ ցանկանում եր իր համարած կնոջը տիրել, կան-
չում եր իր առանձնասենյակը, հանաքով խոսք եր
բացում, գումար խոստանում և սպասում պատասխանի:
Բացասական պատասխան ստանալու դեպքում վերածում
եր հանաքի և զոփում ավյալ կնոջը, վար ինքը համոզված
է, թե նրանից պատվավոր ու մաքուր կին չկա իր ամբողջ
գործարանում, և բացի այդ, իր հանցանքը մեղմելու
համար ուժերին ավելացնում եր, փորպես լավ աշխատող
և մաքուր գործ չինող:

Սեյիդը վաղուց, մի տարի կլինեք, վոր աչք եր
բացել Ձեյնայի վրա: Նա իր առանձնասենյակի ծակերից
արդեն ամբողջ մի տարի շարունակ հարյուրավոր կա-
նանցից միայն Ձեյնային եր գիտում ու նրա բացակա-
յության ժամանակ յերկմակալությամբ շոշափում ու
զգոյում: Նա վեց ամիս առաջ մի անգամ իր մոտ կան-
չեց Ձեյնային և իր սիրտը բաց արեց նրա սոճիվ, խոս-
տացավ մեծ գումար, նույնիսկ քողաքի ծալքամասում
իր յերկու սենյակից բազկացած, փոքրիկ պարակցով
տունը, բայց Ձեյնան հոնքերը կիտեց.

— Աղա՛, յ՛ի հարուստ եմ, յա՛տ հարուստ...

— Ի՞նչպես թե հարուստ ես, չեմ հասկանում...

— Կյանքս խաղաղ է, դրանով հարուստ եմ...

— Ձեյնա խանրմ, յես ուզում եմ յերջանիկ դարձ-
նել քեզ և ազատել ծանր աշխատանքից:

— Վո՛ւչ, Սեյիդ աղա՛, վո՛ւչ, չեմ ցանկանում...
ուրիշ անդ դիմիր, — պատասխանում է Ձեյնան ու մի
վրստյունով դուրս թռչում Սեյիդի առանձնասենյակից:

Հիշյալ դեպքը Ձեյնան չկարողացավ թաղցնել իր
կասիմից: Հենց դեպքի իրեկունը, ընթերիքից հետո
պատմեց նրան: Կասիմը չհարացավ, նրա դեմքով առ-
ցավ միայն մի սուղը, արհամարհական խղիւ և խոր-
հուրդ ավեց Ձեյնային շարունակել աշխատանքը սովո-
րականի պես, յերբ վերջինս տոտանովում եր յերկու
մտքերի մեջ: Ձեյնան չկարողացավ թափանցել Կասիմի
անտարրեր վերաբերմունքի խորքը:

Հիշյալ դեպքից մի ամիս անց եր, վոր վառվեց
Սեյիդի տունը:

Սեյիդը յերբե՛ք չէր գաղարում բոլորից ծանուկ
ծակերից դիտել իր գործարանի կանանց, մանավանդ
ամենից շատ Ձեյնային, չնայած նրան, վոր նա իրեն
խիստ տոնով մերժել եր: Այժմ Սեյիդը մտածում եր
ուրիշ միջոց՝ Ձեյնային գրավելու համար: Նա չէր
կարողանում նրան մոտանալ, վորի գեղեցիկ կազմված-
քը մեխիկ եր նրա ուղեղի մեջ, վոր վո՛ւչ մի կերպ չէր
կարողանում գուրս վանել իրենից, քանի վոր մի ան-
գամվա փորձից արդեն ամեն ինչ պարզ եր: Նա մի ա-
ռավոտ իր զրասեղանի վրա թափեց մի բանի հարյուր
փոսիկ ու իր մոտ կանչեց Ձեյնային: Ձեյնան համար-
ձակ կեցվածքով Սեյիդի առանձնասենյակից ներս մո-

տալ: Սեյիդը Ձեյնային ուրախ դեմքով ընդունելուց հետո ցույց տվեց Ձեյնային սեղանի վրա թափված վոսկիները:

Սեյիդը յերբ առաջին անգամ մերժվեց, յերկար մոմտարուց հետո յեկավ այն յեղրակացության, վոր ինքը Ձեյնային շոշափելի բան ցույց չտվեց, զոր համար ել մերժվեց: Այլ պատճառով ել նա վորձեց խոսել հնչուն վոսկիներով:

— Ձեյնա՛, տեսնո՞ւմ ես, այս բոլորը յիս աշխատել եմ մի քանի օրվա մեջ, մի դուժար, վոր դու ամբողջ կյանքումդ չես կարող աշխատել:

— Սեյի՛դ աղա, յես չեմ սիրում ձեր վոսկիները, յես սիրում եմ իմ Կասիմին...

— Մի՞թե չես ուզում հանդիստ կյանք ունենալ, ազատվել ամենալից աշխատանքներից...

— Իմ կյանքը շատ հանգիստ է, իսկ աշխատանքը ինձ համար քաղցրություն, — վերջին խոսքով պատասխանեց Ձեյնան ու դուրս թռավ առանձնատենյակից:

Նույն իրիկունը Ձեյնան Կասիմին պատմեց Սեյիդի նոր փորձի մասին: Այս անգամ Կասիմը քիչ անհանգստություն ցույց տվեց: Յերկար մտառանջության մեջ ընկավ. ուղեց վորոշել այլևս Ձեյնային աշխատանքի չուղարկել: Բայց ինչո՞ւ չուղարկել, հարց տվեց ինքն իրեն, քանի վոր հաստատ համոզված էր, վոր իր Ձեյնան այդ կողմից շատ ուժեղ է ու անդադրվելի: Բայց այս անգամ Կասիմը Սեյիդի վերաբերմունքի համար սրիկա բառը ավելացրեց:

Կյանքը նորից ընթանում էր առաջիկա պես: Կասիմը ծով էր գնում ձուկ փորսալու. Ձեյնան է յերկու յի-

րեխաները դորգի դործարան՝ աշխատելու. Սեյիդը իր գործին էր և յերբե՛ք չէր մոռանում Ձեյնային:

Մի անձրևային խափար զիչեր, յերբ փողոցներում վոչ մի մարդ չէր յերևում, յերբ լամպերը անգործ էին իրենցից մի քանի քայլ հեռու լուսավորելու, զիչերապահները բարձր ու յերկար ձայնով հայտնում էին մի նոր ու մեծ հրդեհի մասին, վոր այրվում էր Սեյիդ աղայի քառասուն սենյակից բաղկացած ծովեգերքի քարվանսարայը: Հրդեհաչեջները քարվանսարույի կեսը փրկեցին: Այս հարվածից Սեյիդը ցնցվեց: Այս յերկրորդ անգամ լինելով, ե՛լ վառելիանությունը, ե՛լ ինքն ու իր բարեկամները յեկան այն համոզման, վոր հրդեհը պատահականության արդյունք չէր, այլ յդիտալորյալ կերպով կրակ քցած՝ մրցակից հարուստների, բուրժուաների կողմից, նրանց գործակալների ձեռքով, քանի վոր Սեյիդի գործը շատ փայլուն էր և մեծ դուժարներ էր աշխատում: Թեև նա այս վերջին հրդեհից ստացավ մեծ հարված, — փորովհետև նրա գործարանների արտադրած ապրանքների մեծ մասը այրվեց քարվանսարայի պահեստներում, — բայց նա յերբե՛ք չմոռացավ իր առանձնատենյակից կանանց բաժանմունքը զխոտղ դույլ ծակերը: Նա քանի տեսնում էր Ձեյնային, սիրտը դադրում էր, կուրծքը փոթորկվում... նա այլևս իրենը չէր... և ահա միտք արեց մի վերջին փորձ անել Ձեյնային տիրելու:

Մի օր, յերբ գործարանում աշխատանքը նոր էր սկսել, Սեյիդը առանձնատենյակի ծակերից նայեց կանանց բաժանմունքը և տեսավ Ձեյնային կուրծքը բաց և կուցած նոր վերջացրած մի գորգի վրա՝ աշխատելու:

Նա առանց ժամանակ կորցնելու Ձեյնային կանչել ար-
վեց իր մոտ, իր սիրաբ քաղաքի նրա առջև, ասաց
ու բացատրեց այն ամենը, ինչ նա գգրւմ էր նրան
տեսնելիս, շատ բան ասաց, բայց Ձեյնան, այն աշ-
խույժ ու թուփան կինը լսում էր կանգնած՝ արձանի
նման, գլուխը գեղի առաջ թեք րնկած, յերկնազույն
լաշակի տակեց նայելով իր վստքերի ծայրերին։ Աե-
յիդը ինզրեց, աղաչեց, խոստացավ ամեն ինչ... բայց
Ձեյնան շատ կտրուկ մերժեց և պատրաստակց դուրս
գնալ, յերբ Սեյիդը թռավ իր տեղից, դռան փակածը
դրեց ու հարձակեց Ձեյնայի վրա, փաթաթեց...
Ձեյնան սպառնաց ամբողջ ուժով գոռալ... Սեյիդը
սարսափեց այդ սպառնալիքից, համարեց ինքնիբն,
բաց թողեց Ձեյնային՝ դռան փակը բանալով նստեց իր
տեղը՝ ճակատին ստոր քրտինք տված և արագ հեփքը
կրծքին։

Նույն իրիկունը Ձեյնան որդա պատահած դեպքը
մանրամասն պատմեց իր կասիմին։ Այս անգամ կասի-
մը փոշ մի բառ չարտասանեց, միայն շատ ստոր րն-
դունելով, պահանջեց մի գտաթ սուրճ՝ պապիրոսը ա-
վելի մօլի ծխելով։

Մայիսի վերջին որերում, պայծառ, աստղադարդ
յերկնքով գիշերներ և անում։ Պարտիկալոր աներով
բազարը առանձին կենդանություն էր ստացել։ Յու-
զոտ պատասր բերնին հասցնելու ի վիճակի րնաանիք-
ները յերկնքները ճոխ լնթում էին իրենց պարտեզնե-
րում, յերկա՛ր նստում ու գրույց անում, հեքաթներ
պրտում, «Հաղար ու մի գիշերներեց» կտորներ, կամ
նոխտում, յերգում գաղնիներ ու շարքիներ։

Մայիսի վերջին որերից մեկում, Սեյիդ աղան իր
գործերի մի ամսյա մուտքի ու յերբի հաշիվներն էր
արել, բարձուր վերջացրել չնչին շահով, իսկ մի տար-
վա մեջ յերկու մեծ չենքերի հրդեհվելը բավական մեծ
հարված էր հասցրել նրա լյուքեյին։ Նույն իրիկունը
նա իր տան պարտեզում թախտի վրա ընկողմացած՝ ողի-
յեր խմում և միտք անում աղքատ Ձեյնայի դիմադրու-
թյան և անդրովելության մասին։— Ախր, չե՞ փոր,
յերբ վոսկիներդ ամաններով են հաշվում, թաղավո-
րի սիրուն կնոջն անգամ կտրուկ ևս տիրել, աղա ի՞նչ
պես և, փոր Ձեյնային, այդ քաղցած, իր գործարա-
նում ամբողջ որը մի կտոր հացի համար քրտինք թա-
փող աղքատ Ձեյնային չէր կարողացել գրավել։— Ինքն
իրեն հարց էր տալիս Սեյիդն ու դատարկում ողու գա-
վաթը։ Բայց նա մտածում էր և հակառակ կողմը, —
Ինչո՞ւ արդյոք ինքը Ձեյնային չէր կարողացել գրավել և
դուլթել իր վոսկիներով... մի՞թե ինքն այդքան ան-
չնորհք և յեղել... մի՞թե թրքական-խալամական որեն-
քին ու դուրանին այնքան հաստատ ու համատարիմ է
Ձեյնան, մի՞թե նա այնքան շատ է սիրում կեղտի մեջ
կորած, դեմքը արեփից վառած ու տեղ-տեղ սաշկը
պլկած, ձևքերը կոշտ և գրավչություն չունեցող իր
կասիմին։— Ահա այս հուզող մտքերի մեջն էր թաղ-
վել Սեյիդը, յերբ դաշույնի մի քանի ուժեղ ու անփրկ
հարվածներ վերջ տվին նրա մտքերին, նրա կյանքին։

Քաղաքի վոստիկանությունը յերկար փնտռեց
մարդասպանին, բայց բան դուրս չկարողացավ բերել։

Ոնցան ամիսներ։ Աչնան լուսնկա մի գիշեր կասի-
մը սրճարանից տուն էր վերադառնում։ Յերբ նա անց-

նում եր թրքական զերեղմանատան ցածր չըջպատի
կողքով, զարմանքով տեսավ, թե ինչպես զերեղմանո-
ցում, իրենից յերեսուն քայլ հեռու, զերեղմանաբարին
կոթնած մի մարդ, ձեռքը փորել վրա՝ զանազան շար-
ժումներ ե գործում:

Կասիմը սրտոտ մարդ էր և չէր հավատում ձին-
վերիններին: Նա անմիջապես պատից ցած թռավ և ու-
ղեց ստուգել, թե անձանթը ով էր և զիչեր ժամանակ
ինչ էր անում աչտեղ: Բայց յերբ մոտեցավ, տեսավ,
վոր մարդը մի դանակ խրել է փորը և չարչարվում է
կիսամեռ ու չի կարողանում դուրս քաշել: Կասիմը ու-
ղեց մի կերպ ոգնած ինեղ:

— Այ մարդ, ո՞վ ե քեզ սպանելու փորձ արել:

— Յե՛ս, ինքս ինձ...

— Ինչո՞ւ...

— Քաղցածությունը ստիպեց...

Կասիմը անմիջապես հանում է իր սպիտակ շապիկն
ու մի ձեռքով բռնում, իսկ մյուս ձեռքով զգուշու-
թյամբ դուրս է քաշում դանակն ու յերբ ուզում էր
շապիկը վերքի վրա կապել, վիրավորը ընկնում է ու
մեռնում:

Այն վայրկյանին, յերբ Կասիմը վիրավորի փորից
քաշում էր դանակը, փողոցից անցնող հինգ ընկերներ
տեսան: Նրանք ներս թռան զերեղմանատուն, բռնեցին
Կասիմին և սկսեցին ծեծել հայհոյելով, վոր փոճա-
ղործություն է արել: Կասիմը հազար ու մի խոսքերով
ջանում էր ապացուցել, վոր մարդը ինքն իրեն էր սպա-
նել... բայց անպատ:

Կասիմին հանձնում են փոստիկանության ձեռքը և
սրձանադրություն կազմում, վորի մեջ Կասիմին բրու-

նող հինգ ընկերները կես մացրին, վոր իրենք տեսել են,
թե՛ ինչպես Կասիմը դաշույնը ձեռքին մի ուժեղ հար-
ված իջեցրեց մեռնողի վորին և ուզում էր փախչել:

Կասիմին բանտարկեցին:

Այդ զեպքից մի ամիս հետո, յերբ գատարանը Կա-
սիմին վորոչեց տասնհինգ տարի բանտարկություն,
Կասիմը գատավորներից խնդրեց վերջին խոսք:

— Այժմ ինձ լսե՛ք, հարգելի՛ դատավորներ: Հի-
շո՞ւմ եք սրանից յերկու տարի առաջ հարուստ Սեյիդ
աղայի տունը վառվեց. այդ յես եյի կրակել: Հիշո՞ւմ
եք սրանից մոտ մի տարի առաջ դարձյալ նույն Սեյիդի
ծովեղերքի քարվանսարայը այրվեց, այդ յես եյի կրակ
տվել: Արդեն պիտի հիշեք և հաւվյալը, վոր թարմ
է. սրանից վեց ամիս առաջ նույն այդ Սեյիդն իր տան
և պարտեղում սպանվեց, այդ յես եյի, վոր նրան սպանե-
ցի: Բայց լսեք ինձ և հավատացե՛ք, վոր զերեղմանա-
տանն ընկած մարդուն յես չեմ սպանել, դա զրպարտու-
թյուն է:

Այս պաղտնիքները պարզվելուց մի քանի օր անց
Կասիմին կախաղան են բարձրացնում:

ՀԱՂԹԱԿԱՆ ՎԱՋՔ

Երակուրախյի ժամանակ յետ մի կնոջ հանդիպեցի գետափում, վորտեղ մի ուր պիտի անցկացնեյինք **ԼԵՆԿՈՄ ՏԱՆ***) աշխատանքներին ծանոթանալու համար: Կինն ինձ շատ հետաքրքրեց. հարց ու փորձ արի նրա ինքնությունը ճշտելու, վորովհետև **ԼԵՆԿՈՄ ՏԱՆ**ն ապրող, կովկասյան բոլոր ազգութիւններից հալաբաժնու, — հարյուրավոր յերկեսու պատանիների մեջ նա կենտ եր իր տարիքով ու զիրքով: Ինձ հազարդեցին, վոր նա գետափին մոտ կանգնած հսկա զվյակի — նոր անունով **ԼԵՆԿՈՄ** — **ՏԱՆ** — նախկին տերն է: Յերբ այս լսեցի, աչքերս այլևս չեյի հեռացնում նրանից, կարծեք մի բան փնտռել եյի ուզում նրա մեջ: Նա մի հսկա ծառի չփաթում նստած սաղմոս եր կարդում ու վարդարանի վարդագույն հատիկներն անընդհատ բերում տանում մատների միջով: Նա միջահասակ եր ու հազիվ կլինեք հիսուն տարին բուրած. մազերը ձյունի պէս բոլորովին սպիտակ եյին, ծալի աչքերն աշխուժորեն խաղում եյին աղեղաձև հոնքերի տակ, սպիտակ ու ձվաձև դեմքի վրա վո՛չ մի խորշում չկար... Յեւ մտածում եյի, թե՛ նա ի՞նչքան գեղեցիկ ու գրավիչ եր յեղել յերկտասարդ հասակում, քանի՞ քանիսնեքին գերած կլինեք... ու այժմ հիսուն տարեկան հասակում, դեմքի վրա վո՛չ մի կնճիւ չեր յերեւում:

*) Լենինի անվան կոմունայի տուն:

Գետափին կառուցված յերեք հարկանի կամրաղույն (առաջ դեղնագույն) ներկված ղղյակը, իր չուրջի հինդ հարյուր դեռյառին հողի տարածութեամբ, սեփականութիւնն եր մի գնեւրալի: Դղյակի առջև արեւելայն մասում ընդարձակ ծաղկատառն եր, վորտեղ շատ մեծ խնամքով ամբիւնված եյին դանազան գույնների ծաղիկներ ու բույսեր, վորոնցից շատերը հատկապէս բերված են յեղել հեռավոր յերկրներէ: Ծաղկատառնի ճիշտ մեջտեղումն եր ավազանը, վորի միջից դանազան ուղղութեամբ ու բարձրութեամբ բլխում ու ցայտում եյին շատ վառները: Ավազանից մի քանի քայլ հեռու, յերկնեւորդ ծաղիկներով շրջապատված մի բարձր պտուղանդանի վրա, աչքի յեր բնկնում Մեծն Յեկատերինայի սեգրանիտից կերտված արձանիկը, վորի վրաների չուրջը նստած ու կանգնած եյին մի քանի զինվորներ ու ռֆիցերներ, յախ պտտվանդանի վրա դրված եր՝ «Չերեզների. տիրապետութեանը վերջ տվող Ռուսաստանի քաղուհին»: Ծաղկատառն աղացիայի խաչաձևող ծառուղիներով ու դանազան բույսերի խիտ թիւիքով բաժանվում եր մի քանի տառնյակ մասերի, յայնպէս եր պատրաստված, վոր մի ծառուղու նստարանում նստողները չեյին կարող տեսնել այլ կողմ նստածներին:

Գնեւրալն ամեն չարաթ իրիկուն հրավեր ուներ: Հրավերված տղամարդիկ պարտավոր եյին մի վորեւե կին բերել: Յերեկոյան ժամը տասնից սկսվում եր խրախճանքը... Սեղանի չուրջը միեւե ուշ դիչեր ուտում ու խմում, նվազում, յերգում ու սարում եյին և լուսաբացին մնացած յերկու ժամ, նրանք ղույզ-ղույզ յերկ-

սեռ՝ ցրել է ինչ գալիս չատրվանները **Թեթե** խոնավութ-
յունից թարմութուն ստացող ծաղկաստանի զանազան
կողմերում, և մինչև լուսաբաց լսվելում է ինչ՝ նույն
հորումսին կից, քիչ հեռուն, խրճիթներում ու ներք-
նահարկ սենյակներում, որվա հացը ճակտի քրտինքով
վաստակելու համար դառն հոգնածությունից խոր քնե-
րում մրափող բանվորները ու գյուղացիները կողքին
ու նրանց քրտինքը հաշվին:

Վաղ առավոտյան, պայծառ ու թարմ ոգում, **ԼԵՆ-**
ԿՈՄՍՏԱՆ շուրջն սկսվում էր յետ ու գետը: Յերկեսն պա-
տանինըր ժիր քայլվածքով ամեն ուղղությամբ դնում
ու գալիս է ինչ: Աշխատանքները նախորդ բաժանված
է ինչ լինում նրանց մեջ: Պատանիներից ամեն մեկն իր

ԼԵՆԿՈՄՍՏԱՆ շուրջը վորոշ ու պլանաչափ հեռավորու-
թյան վրա, մեկը մյուսի յետևից, Հսկոմբերյան Հեղա-
քը, վորի մեջ պարփակվում էր կինոն, բնիթերցարանը,
ոտգիտն, օդամանկյունը և դրադարանը, իսկ քիչ հեռու
բաղնիք, կոչկակարանաց, դերձակատուն, դարենաց,
Փիզկուլտովայր և այլն. իսկ արևելյան մասում լսարան
ում ուսանում է ինչ յերկեսն պատանիներն ու գեկու-
յումներ լսում տարվա բոլոր կամպանիաների, սոցիա-
լիստական շինարարության աշխատանքների և միջադ-
գային կացության մասին՝ հատուկ դասախոսներից:

Այնտեղ կյանքը թեև արտառնալից էր:
Բնության «անհաղթելի» ուժերն ընդմիջտ չբացել է-
ին **ԼԵՆԿՈՄՍՏԱՆ** նոր տերերի գիտական գեներելի ուղեւ:

Մենք՝ Էքսկուրսիաներն ամբողջ որը թափառում ու
ծանոթանում ենք **ԼԵՆԿՈՄՍՏԱՆ** շուրջը կատարվող աշ-
խատանքների հետ ու յերեկոյան վերադառնում գետափ,
գիշերն անտեղ անցկացնելու, իսկ առավոտ վաղ չա-
րունակելու մեր մարչըրում:

Որը սաստիկ չող էր: Գետափ վերադառնալուց հետո
հետաքրքրվեցի պատավով:

Գլխակի արեւմտյան կողմում հատկապես նախկին տե-
րերի ծառաների համար շինված տնակը հատկապես
էր պատավին: Նա անսովոր էր անշուք տնակում աղբիլ,
այն էլ ամբան սաստիկ չողերին, — մանավանդ, ինչպես
տառն էն, նույն որն ու չէր լսողում, — նա դուրս յե-
կալ տանից գիշերվա ժամը 12-ին իր հետ վերցնելով մի
անթիկն աթոռակ, վորը տեղավորեց պատի տակ ու
նախնձ թիկն տալով վորմնագրի «անփութությունից»
սլատից կիսով չափ դուրս ցցված մեծ քարին ու ակ-
նարկը գցեց մերթ ընդ մերթ ամպակույտերի տակ
թաղվող լուսնակին: Նրա մտավարդույրի վրայով,
մեկը մյուսի յետևից, կինոյի նկարները նման արագ սա-
հում ու անցնում է ինչ անցյալ «յերանելի» ժամանակ-
ները պատկերները... Ահա՛ գետը և նրա յերկայնքին
իրարից միենույն հեռավորության վրա ընկած բարդի
ծառերը, վորոնց տերեւները նոր բարձրացած բարակ
փչող քամուց շրջալսում է ինչ ու իրար մեջ փայտում
տա՛նը տարի առաջ դղյակում կատարված հաշվառ ու մի
տեսակ անց ու դարձերի մասին: Ահա՛ յերիներանդ
ծաղիկները ծաղկաստանն իր ծառուղիներով, վորտեղ
ամառային գիշերներն անդգալիորեն անցնում է ինչ խը-
րախճանքների մեջ խորը թողված նախկին տերերի հա-

մար: Ահա՛ և գետը, վորի հոսանքին հակառակ յերևում էին ձկնորսական ու ճամբորդական սևին տվող նավակները, վորոնք դնում էին որվա պարենը ճարելու: Իսկ դպակից հիսուն քաջ հեռու յերկհարկանի թռչնաբունն էր դանկում, վորտեղ կային շատ տեսակի ու ցեղի ընտանի և վայրի թռչուններից տառնյակներ, վորոնց տառվոտ և յերեկո, ինքը՝ պառավն էր կեր տալիս: — Գա յեր իր սիրած ու արած գործը: Հեռախոսի մոտ նստած հերթապահի խիստ հաղթելուց հետո պառավի յերեկայության թեւը: Նա քաշվեց ներս:

Սուսիս արշալույսի հետ պառավը գետախին դրա՞վել էր իր սովորական տեղը, սաղմոսը կողքին դրած չու՞մ էր վարդարանը:

ԼՆՆԿՈՍՏԱՆ շուրջը կյանքն սկսեց յեռալ: Սովորական մարզանքից հետո, յերկսեռ պատանիները կարողացան շարժերով անցնում էին գլխավոր ծառուղով՝ Մեծ Հոկտեմբերի հիմքը յերգելով:

Պառավը պատանիներից մի քանիսին ճանաչեց. — այո՛ մեկը, վոր քթին ակնոց է դրել և սև ու յերկաթ մազերը ցուն ու ցրիվ թափել՝ իրենց կալվածքին կից ապրող մուժիկ Վանիայի վորդին է, վորին՝ հայրը յերբեմն բռնում էր հետ աշխատանքի ժամերին ու ամբողջ ուրը, մինչև մուժիկ ընկնելը, անցկացնում ցորենի արտերում: Նա այն ժամանակ հաղիվ կլինե՞ր յոթ տարեկան: — Իսկ դամբներեց մեկն է, ձկնորս կոստիայի վորդին է, վորին՝ հայրը դպակ ձուկ բերելիս՝ հետն էր քաշ տալիս, իսկ պառավը խոհանոցում նախորդ սրվանից ավելացած

փչբանքներից լցնում էր յերեխի ափը՝ վորպես «բարուք լուսն»: Պառավը տեսնելով և հիշելով այս բոլորը, սասաթիկ զայրացավ, վորովհետև նրանք էին հսկա դժգոհի նոր ու «անարժան» տերերը: Բայց նրա յերեկադարձի յայտնի սպիտակ թեւով անցնում էին սաղմոս կարդալից ապառավին հատուկ անդուրեկան՝ անցյալ կյանքից այն սոսկալի վոճրագործությունները, վորոնց հեղինակներն էին դեմերալ ամուսինն ու ուսանող վորդին եմալներն: Նա մեկիլ-մեկիլ սկսեց վերհիշել, թե՛ ինչպես անհող ու սակավահող մուժիկներին, որվա հացով ցորենի առաքելում, կիզիչ արևի տակ աշխատեցնում էր թուրք մեջքեց կախ տված իր ամուսինը՝ մինչև ցորենը փող ու հաց դառնար: Նա հիշեց, թե՛ ինչպես ձմռան փայլալ ջարդել էր տալիս անտառում՝ դարձյալ որվա հացով... Ահա՛ իր գեներալը, վոր իսկույն թուրք հանցողի պատյանից իջեցրեց պահապան Անդրուշայի գլխին, վորը մի քանի քաջ հեռացել էր իր պոստից... Սոսկու՛մով հիշեց, թե՛ ինչպես խեղճ ընտանիքների ջահել աղմուկից, հայր ու վորդի—յերբեմն էլ հատկապես հրաժեշտներին, հայր ու վորդի—զանազան կեղծիքներով և սպառնալիքներով տակ լկում էին լարչորեն: Պառավի գեմքի միմիկներն ու ընդհանուր արտահայտությունը կարծել էր ապիս, թե՛ նա այս բոլորը համարում էր իր ներկա հրաշալիք, թե՛ նա այս բոլորը համարում էր իր ներկա հրաշալիք: Բայց և այնպես նա վո՛չ մի քանի չարքիսն պատժեց: Բայց և այնպես նա վո՛չ մի հերպ չէր հաշտվում ներկա իրականության հետ: Ուստի, նա միշտ հարց էր տալիս իրեն, թե՛ այդ ինչպես պատահեց, վոր իրենց արտերում կտոր սև հացի համար աշխատող մուժիկներին յերեխաները տեր են կանգնել իր

կարլամբին... ԶԼ^ր վար իր ամուսինը պետութեան մէջ
պետութեան ունեւոր, չա՛ռ ուժեղ եր, հարյուրավոր ու-
Ֆիցերներ ու հագարավոր գինովորներ յենթարկվում էին
գեներալին, բարեւ ելին կանգնում, նրանք թոփ ու պուշե-
մ շատ ունեւոր, մեծքներից կախած տորճանակներ ու սը-
րեր... Ապա ի՞նչ անցավ ու դարձավ այս աշխարհում,
վոր իրենց փառքի ու պարծանքի սյուններն ընկան, խոր-
տակվեցին և նրանց տեղը նորերն են կոնդենել... Նա-
պոտավր միայն լուկ եր մի անուն—Լենին, և նրա տն-
վան հետ կապված մի քանի բառեր,— Լենինը դատարա-
բախեց բանվորներին ու գյուղացիներին, Լենինը կո-
ծուհեց հինը, Լենինը տակն ու վրա արեց աշխարհը...
Յեւ ամեն անգամ այս բոլորը հիշելիս՝ ապուշ եր կրա-
բողացավ հայթեւ իր գեներալի նման հագարավոր գին-
վարականների ու նրանց մեծ կայսրութեանը կործա-
նել... Պատմւն այս բոլորին մոտենում եր սողմոս
կարգացողի դատողութեամբ ու հողերանութեամբ. նա
հոկտեմբերից ստաջ վո՛չ մի բան չեւ կարդում քաղաքա-
կան խնդիրների չուրջը, չեւ սիրում կարգալ նման «հի-
մարութեանների» մասին, այլ կարդում եր սիրալին
վեպեր ու Մարիամ ստալամածնի վորդի Դրիստոսի մա-
սին գրվածքներ ու կրոնա-բարոյական թերթեր։ Իսկ
այժմ, Հոկտեմբերից հետո, նույնպես չեւ կարդացել
քաղաքական տեսութեաններ և ընդհանրապես խորհրդ-
դալին թերթեր, նա միայն բաղականանում եր իր կրո-

ներաւ ամուսինը, յերբ սպիտակ բանակի վերջին մնա-
ցորդ Վրանգելի հետ փախուստ եր տալիս Ռուսաստան-
նից, պառաւլին թողեց զգլակում՝ համոզելով, վոր մի
քանի ամսից նորից վերադառնալու յե «հաղթանակ»։

Լևոյ սրեց անցել եր տասը տարի, բայց իր գնեւեալը
 չկա՞ր ու չկաք... Յեկ ահա պատճառը սկսեց պաշտօնա-
 թշուառներ անել տալ:

գլեներայլը շուտափուլթ տուն է հասնելու... Յեվ ան-
գուսպ ուրախությունից ու անհամբերությունից Ղդա-
նացած վարդարանի հատիկները շատ արագ շրջան են ին-
դործում նրա մատների միջով: Հանկարծ մի գամփոփ
հաջոց կտրեց նրա յերեվակայության թելը, նա վերցրեց
մի քար ու գցեց դեպի շունը և սրտնեղած քաշվեց խըր-
ճիթ, նստեց չորս պատերի մեջ ու սկսեց քիչ սառն ու
լուրջ մտածել:— Այդ ինչո՞ւ էր դղյակի «անաթան»
տերերը իրենց տեղերից չեն շարժվում, քանի վոր կոի-
վը իր կալվածքի մոտերն է տեղի ունենում, չե՞ վոր
սրանք հեռախոսներ ունեն, սուրհանդակ ունեն, մեքե-
նաներ ունեն, բոլորն էլ հրացան ունեն, բայց սովորա-
կանի նման աշխատում են... Այս շատ զարմացրեց և
հուսահատեցրեց նրան, բարկությունից ինչ անելը չէր
խմանում: Նա ստուգելու համար վազեց գետի կամրջակի
պահակի մոտ:

- Վասիա՛ ջան, թույլ տուր...
- Հ'ը, ուզում ես գետի են ափը անցնե՞լ:
- Չե՛ վասիա, յես ուզում եմ մի բան իմանալ:
- Ասա, ի՞նչ կա:
- Այս ի՞նչ թնդանոթի ձայներ են լսվում:
- Վոի՛վ է, կոի՛վ, պատերազմ, վազիր մտիր տը-
նակդ՝ դրուխդ պահիր:
- Ճի՞շտ ես ասում, ովքե՞ր են կոչվում...
- Բանվորները կոչվում են շատ կարծր ու լիռան
չափ մեծ քարերի հետ:
- Ինչո՞ւ...
- Լավորակ քարհանք է, բանորները պոկում են
կտորներ, վորպեսզի նոր ու մեծ շենքեր կառուցենք,
դործարաններ չինենք:

— Ախր հերիք չե՞ ինչքան չինեցիք:
— Վո՛ւ, դա շա՛տ քիչ է, պետք է ՍՈՑԻԱԼԻՉՄ ԿԱ-
ՌՈՒՑՆԵՔ:

Պառավը սաստիկ զայրացավ կոմյերիտական վա-
սիայի բացառական պատասխաններից, հոնքերը կիտեց,
դեմքը այլայլված թողեց հեռացավ ու նստեց ծառի տակ
և սկսեց մտածել... գետափին նստած սպասելով էր գե-
նեքալին՝ հայացքն ուղղած մի՛շտ հեռո՞ւ հորիզոններ...

Բայց իր գեներալը չկա՛ր ու չկա՛ր:

Որ ավուր ԼԵՆԿՈՄՏԱՆ շուրջն աշխուժ թափով
ու մեծ յեռանդով կատարվող աշխատանքները բոլորո-
վին հուսահատեցրին պառավին: Նա այլևս չէր հան-
դուրժում տեսնել իր շուրջը կատարվածները... Ուզում
էր փախչել, կորչել, ընդմիշտ հեռանալ այդտեղից,
բայց ո՞ւր... Նա այդ չէր իմանում:

Երակուրսանտներս անցիլ էյինք ԼԵՆԿՈՄՏՆԻՑ հինգ
փամ հեռուն գտնվող Կ. ԼԻԲԿՆԵՆՏԻ անվան տնտեսու-
թյունը:

Հաջորդ ուրը լուր ենք ստանում, վոր պառավն իրեն
դցել է գետը՝ սաղմոսն ու վարդաբանը ձեռին և անհետ
կորել...:

Իսկ ԼԵՆԿՈՄՏԱՆ սոցիալիզմ կառուցող աշխա-
տանքները, բոլոր կարգի սպիտակ հույսերը իրորտակե-
քով, ընթանում են հաղթական անընդհատ վազքով՝
ԼԵՆԻՆԻ մեծ պատգամներով:

ԻՆՉՊԵՍ ԱՊՐԵՑԻՆ

ՅԵՎ

ԻՆՉՊԵՍ ՄԵՌԱՆ

Նվեր Հյուս. Կովկասի քաղաքականություն
ընկած կարմիր հերոսներին հիշատակին:

ԻՆՉ ԱՍԱՑԻՆ

— Սո՛ւս... Խենթ ե, խե՛ղճ...
— Ի՞նչ... Խենթ ե... Վո՛չ, նա մոլորված ե,
նա մանապառիկ կարգրել ե, նա աննորմալ ծնունդ ե,
Խենթ...
— Վո՛չ, վոչ, նա մրբի՛կ ե, սոսկալի ուրազա՛ն,
արքայաշունչ...:
— Վո՛չ, նա մարդկային նիվա՛ղ ե, արյունարբու
եշ...:

...Ու «խենթի ուրվակներ, մարդկային նիվաղի
մատարած սոսկում ազդող» սովերն արագընթաց
ըրաց-անցավ յերկրից յերկիր ու աշխարհի բոլո՛ր,
վո՛ր անկյուններն անգամ «մահ ու սարսափ» տարա-
ց:

— Մա՛հ դրան.— ձայն տվին իրար ամբողջ մալո-
կի կապիտալի բոլոր կարգի ու տիպի սպիտակները:
— Կյա՛նք դրան,— իրար ձայնեցին աշխարհի բոլոր
կյունների գրկվածները:

...Ու այսպես, դեմ դիմաց, շորափելի, ափաշկարա
կանգնեցին յերկու իրար ներհակ դուրքոյունների բանակ
ներք՝ չափվելու, մարտնչելու, մեկը՝ իր դիրքերն ան-
ոտամն պահելու, իսկ մյուսը՝ դասակարգերը վաճճաց-
ցնելու:—

ԼՌՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՆԶԸ մի ընդարձակածավալ, շատ
խիտ ծառերով ու բնական դեղեցկությամբ ոժտված տն-
տատանման վայր եր՝ քաղաքից յերկու վերստ հեռու:
Մարդիկ ու արագղեցիկ սոսկումով ելին պատմում այն
մասին, թե՛ ինչու համար այդ անտառանման տեղը
կոչվում եր ԼՌՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՆԶ. վորովհետև մի տաս-
նյակ տարիներ առաջ, մի քանի տարվա ընթացքում, հիշ-
յալ անտառում հարյուրավոր ջահել կյանքեր են անշն-
չացել՝ մեռել, առանց սակայն «պատճառները պարզ-
վելու»: Այդ հաճախակի մահացության դեպքերից հե-
տո հատարակությունը նրան անվանեց ԼՌՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՐՏՆԶ, քանի վոր կատարված բոլոր այդ սարսո-
փելի դեպքերի մասին պահվում եր խոր լուսթյուն ու
պատճառները պարզելու, հայտնաբերելու վո՛չ մի հը-
նարավորություն չեր ստեղծվում: Նույնիսկ «հայտ-
նի» դարձած դադանի վոստիկանությունն անդամ լը-
նում եր:

Շատ տարիներ առաջ, յերբ դեռ քաղաքում արտո-
վայ չկար, յերբ թատրոնն ու կինոն նոր ելին կազմա-
կերպվել, այդ՝ «փողի թանդ ժամանակը» ԼՌՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՐՏՆԶԸ կոչվում եր ԶՈՒՆՆՎՈՐՆԵՐԻ ԱՄԱՌԱՆՈՑ,
վորովհետև ամառվա տաք ամիսները, հատուկ ամա-
ռանոցներ գնալու հնարավորությունից զուրկ աշխատա-

վոր ընտանիքները իրենց որվա հանգստի գրեթե բո-
լոր ժամերն ափսոսել էին անցկացնում, չատերը ճա-
շում, ընթրում և ապա տուն վերադառնում: Սակայն,
մահացության դեպքերը հաճախակի դառնալուց հետո,
աչլեւս վա՛ղ մի որ ափսոսելու մարդը վտաճ չէր դնում՝ բա-
ցի կերակրի և տոն որերից:

Արտյոմ Կարասովը ապրում էր Կ. Բաղաբում, վո-
րից յերկու վերստ հեռու յեր գտնվում ԼՌՈՒԹՅՈՒՆ
ՊԱՐՏՆԵՂ: Նա միջնահասակ, առողջ կազմվածքով,
կուրծքը միջա դուրս ցցած, փորը ներս, թիկունքը
լայն, վիզը կարճ, կրոր դեմքով, գլխաքիւղ միջոթեք
դրած, սև ու փայլուն աչքերով, բեխերն ու յերեսը
միջոթած լիւր, ժպտադեմ, յերեսուն և հինգ տարեկան
մարդկանց զինվորականի տպավորություն թողնող մարդ
էր: Նա տարվա բոլոր յեղանակների վորոչ ամիսներում
չըջաղայում էր հարեման ու հեռավոր յերկրներ՝ միայն
հաճույքի համար և աշխատում, ջանք էր թափում
կյանքից պոկել, կորզել այն ամենը, ինչ իրեն դուր էր
գալիս, այն, ինչ վոր «անմիջական անհրաժեշտու-
թյուն» էր իր Ֆիզիկականի և հոգեկան ապրումների
համար: Նա մինչև իր այդ հասակը, իր հասկացողու-
թյամբ ու դատողությամբ, ստացել էր բոլոր ցանկու-
թյունների բավարարությունը: Դեռ տասնևչորս տա-
րեկան հասակից նա սովորել էր Լոնդոնում՝ յերկար տա-
րիներից ի վեր ափսոսել հաստատված իր բարեկամներին
մաս և միայն ամառվա ամիսները գալիս էր Ռուսաս-
տան՝ իր ծննդավայրը, իր ծնողքի մոտ: Նա ավարտել
էր Ռբսֆորտի համալսարանի կենցաղաբանական ֆա-

կուլտետը, վորից հետո վերջնականապես վերադարձե-
ր իր ծննդավայրը և կանգնել իր հոր հարստության
դուռը վորդեա միակ ժառանգորդ, մի հարստություն,
վորը կայրության բոլոր կարեվոր կենտրոններում
մասնակցութեամբ վաճառման մասնաճյուղերն ունե-
ր և դեռ ձգտում էր նոր ճյուղեր բաց անել հարեման
վորքերի պետությունների քաղաքներում:

Արտյոմ Կարասովը կյանքի գրեթե բոլոր կարգի
հաճույքներին տիրել էր: Նրա համար կյանքը տաղտու-
լի ու անխիժատ էր դառնում այն ժամանակ, յերը նա
իր վորեն պահանջին հաղեցում էր սալիս. բայց յեր
անհաջողության էր մատնվում հետապնդում էր ու այդ
չարունակվում և անընդհատ էր դառնում մինչև նպա-
տակին հասնելը, ահա այդ հետաքրքրությունն ու հե-
տապնդումների անընդհատության ժամանակաշրջան-
քում ծագող պատահարներն ու դրսևվորվող դանազան
բովանդակության յերեվույթները կյանքը նրա համար
դարձնում էին դուրեկան, վո՛չ տաղտկալի: Նրա հա-
մար իր Ֆիզիկական պահանջներին գոհացում տալը,
իր հավանածին գեթ մի դրով տիրելը արքան
էր դժվար չէր, քանի վոր նման դեպքերում նա իր հարս-
տությունից վորչին չէր խնայում: Ահա այդպիսի հա-
մողում իր մեջ գոյացրել էր մի քանի հաջողություն-
ներից հետո, մի բան, վոր հատուկ էր ու է տիրող-
ների հոգեբանությանը:

Նա իր տներից մեկում, վորտեղ տարվա մեծ ժա-
մանակն էր ապրում, ունեիր հատկապես պատրաստ-
ված առաջնագործական արհեստանոց՝ հարուստ բոլոր
կորդի դորմիթների սարքով: Ահա այդտեղ նա աշխա-

տում եր որվա հաստակ ժամերին ու տարվա վորոշ յե-
ղանակներում՝ միայն բժշկի խորհրդով: Նա այդ աշ-
խատանքը տանում եր Փիղիկական առողջությունը
պահպանելու և յեղածն է՛լ ավելի քան ամրապնդելու:

Քաղաքի կենտրոնում ամեն ինչ առատ եր, կա-
նոնավոր ու ձեռնտու: Երեկտրական լույսերը այնքան
ուժեղ պսպղում էյին, վոր մարդ կարող եր շատ հան-
գիստ թերթ կարդալ՝ առանց աչքերի ուժը լարելու:
Կենտրոնում փողոցները լայն ու հարթ էյին: Մարդիկ
իրենց ընտանեկան-տնտեսական-հոգեկան կարիքները
հոգալ կարող էյին միայն կենտրոնում: Իսկ քաղաքի
ծայրամասերում-բանվորական թաղերում բոլորովին
կենտրոնի հակապատկեր դրուժյուն եր աիրում: Մի
շարք փողոցներով աղաոտություններից անհնար եր լի-
նում անցնել: Փողոցները խորդուբորդ, վորոնք շատ
անգամ լցվում էյին ջրացեխով ու հորդառատ անձրևի-
ների ժամանակ ջրով, վորոնց մեջ հաճախ,
դիչերը անցնելիս ընկնում էյին նույն թաղերում աղ-
բող աշխատավորն ու նրա ընտանիքի անդամները:
Երեկտրական լույս գրեթե դոյություն չուներ, քանի
վոր յեղածը շատ աղոտ եր ու կետերը իրարից չափա-
զանց հեռու: Մայթ ասվածը չկար, իսկ յեղածն ևլ քա-
րուքանդ եր ու շատ նեղ, վորի վրայից հազիվ մի մարդ
կարող եր անցնել, այն ևլ զգո՛ւշ: Տները իրար շատ խիտ
ու հնացած էյին. այնպես վոր խիտ անձրևիների ու
քամու ժամանակ փոմանք բոլորովին փլչում էյին և վո-
մանց պատերն ու սրտչգամբները քանդվում: Շատ
պարզ և, վոր քաղաքի ծայրամասերում աղբող աշխա-
տավորների համար անմատչելի էյին այն բոլորը, վո-

րոնք քաղաքի կենտրոնումն էյին գտնվում՝ միայն տի-
բողների, հարուստների համար:

Պայթեց համաշխարհային պատերազմը, մինչև ա-
տանները զինվեցին աշխարհի բոլոր մեծ ու փոքր պե-
տությունները և իրար դեմ դուրս յեկան:—

Այն ժամանակ Վալուրյայի հայրը՝ Կոստյան, վոր
մետաղագործարանի յետանդուն բանվորներից մեկն եր,
յենթարկվեց զինակոչին և պատրաստվում եր գնալ բա-
նակ:

— Հայր, ո՞ւր ես գնում, — հարցրեց տառն և յերկու
տարեկան Վալուրյան:

— Ձեմ գնում, վորդի՛, տանում են... ասում են
յեթե չգնամ, կբանտարկեն— բայց յես չեմ գնալու,
լսի՛ր, կգնամ կովի միայն մեր կուսակցության վորո-
շումից հետո:

— Ուրեմն կուսակցության վորոշումով միայն
պիտի գործես:

— Այո՛ վորդիս, կուսակցության վորոշումը պար-
տադիր ե բոլոր անդամների համար, և յեթե նույնիսկ
դիմվոր գնամ, այնտեղ պիտի գործեմ ինձ չընապատող
դիմվորների մեջ, վորոնց մեծ մասը բանվորներ և չքա-
ղինվորների մեջ, վորոնց մեծ մասը հասկացնել, պար
վոր դյուղացիներ են, պետք ե նրանց հասկացնել, պար
վել պատերազմի սոսկալի ավերներ մասին, պետու-
թյունների իմպերիալիստական շահերի հետապնդում-
ների պատկերը լուսարանել և մասսայական ցույց կադ-
մակերպել պատերազմի դեմ, պատերազմը վերածել
քաղաքացիական կովի՛ տապալելու համար կապիտալի
հիմքերը և հաղթատելու սրբիտարիատի դիկտատու-
րան:

— Այդ ի՞նչպես կանեք, հա՛յր:

— Լօ՛ւի՛ր, վորդի, պետությունները պատերազմում են, վորպեսզի բաժնն մեկը շատ թալանի, շատ շահագործի մեզ պես միլիոնավոր բանվորների: Նրանք վո՛չինչ չեն շինում, քրտինք չեն թափում, իսկ մենք ամբողջ ուրը չարչարվում, անչափ ուժ ու յեռանդ վատնում և կերտում, շինում այն բոլորը, ինչ դու տեսնում ես ըստ շուրջը-սկսած տան մեջ գտնվող բոլոր իրերից ու առարկաներից մինչև ամենամեծ Փաբլիկայի մեքենաներն ու հսկայական սլաքատները, մի խոսքով ամեն ինչ:

— Հա՛յր, մի՞թե քեզ պես անգնե բանվորները կաշո՞ղ են պայքարել պետության դեմ:

— Անշո՛ւշո, վորդի, պետությունը մեր ուժից սարսափում է: Յերբ աշխատավորների խաղաղամասը գիտակցի իր դասակարգային շահերը, յերբ ետ դառնի հեղափոխական թափի ուժով և բոլորս մի ամբողջ ու մեծ շղթա կազմած դուրս գանք ահեղ կռվի տեղողների դեմ, մենք կհաղթենք և պետությունը կդառնա բանվորների, բոլոր աշխատավորների պետություն, այն ժամանակ մեր ստեղծած բոլոր բարեքնքերը կդառնա բոլորիս սեփականությունը:

— Լա՛վ, դու վոր ղեկավոր դնաս, մեզ ո՞վ և ո՞ւր հանում...

— Այդ մասին... այո՛, հարկավոր է մի բան անել... մայրդ կաշխատի, ըլացք կանի և յուր կղնաք մինչև ի՞մ վերադարձը:—

Համբուրվում են ու բաժանվում:

Վալուդյան հոր մեկնելուց հետո անմիջապես փողոց սենյակ և սկսեց մեկիկ մեկիկ քրքրել իր հոր գրքերը, ձեռքն ընկավ Կարլ Մարքսի «Հավելյալ արժեքի թե-

որիան», փոքր բրուշուր լինելուն վերցրեց կարդալու, կարծելով, վոր փոքր է, ուրեմն բովանդակությունն էլ իր հասակի յերեխաների համար դյուրըմբռնելի կլինի: Սկսեց կարդալ, բայն հասակացավ, թողեց և շտապեց դուրս գալ տնից դպրոց դնալու, յերբ մայրը նրան պահեց:

— Ո՞ւր ես շտապում:

— Դպրոց:

— Չե՛՛ վալուդյան մինչև հայրդ վերադառնա, դու դպրոց չես դնալու:

— Ինչո՞ւ, ապա ինչ եմ շինելու:

— Մի քիչ յես կաշխատեմ, մի քիչ ել դու, յուր կղնանք, կապրենք առանց հորդ աշխատանքի:

— Յես չեմ ուզում ընկերներից յետ մնամ, նրանք շատ բան կտվորեն, — ասաց ու սկսեց լաց լինել: Մայրը շատ բան կտվորեն, — ասաց ու սկսեց լաց լինել: Մայրը շատ բան կտվորեն, — ասաց ու սկսեց լաց լինել: Մայրը շատ բան կտվորեն, — ասաց ու սկսեց լաց լինել:

— Լա՛վ, Վալուդյան, դու շարունակիր դպրոց դնալ, սովորիր, իսկ յես կաշխատեմ, գլուխնիս մի կերպ կպահենք:

Հաջորդ օրվանից Վալուդյանի մայրն արդեն գործ եր ճարել:

Շատ գիշերներ երեկտրական սպիտակ, կանաչ ու կապույտ լույսերը պսպղում էին Կարապովի տան բոլոր հարկերում:

Յերկեսո մի քանի տասնյակ դույզներ հավաքվում էին և սկսում պարերն ու խրախճանքները... Կես գիշերը անցնելուց հետո նվազի ձայներն ու ընդհանուր յեռ-

Պատկերներ—3

49

ու զեւր Հանկարծ դադար ելին առնում, լույսերի մեծ մասը հանգցվում ու հազիվ յերկու մետր հեռավորութունից մարդը մարդուն կարող եր նշմարել՝ մոգական լապտերով եկրանի վրա ցուցադրվող սեփին ամսոյ ոտմերանման տեսքով։ Ահա այսպես եր ապրում Կարասովը։

Պատմում են, թե՛ Արտյոմ Կարասովի հայրն ու «վողորմած հոգի» Ալեքսանդր Մանթաշովը տարվա վորոչ ամիսներում ապրում ելին Պարիզում՝ միայն լարվելու համար։ Նրանք Պարիզում հաճախ այցելում ելին այն տունը, վորի միայն մուտքը մի քանի հարյուր Ֆրանկ արժեք եւ վորտեղ մոտ հարյուր «ընտրովի» հուրիններ նրանց նման շատ հարուստ հաճախորդների քաւարարություն են տվել... Հուրինների շենքում կար մի «սքանչելի» նկարներով, պուպակաւ նկարներով ու թանգազին իրերով դարդարված սրահ, վորտեղ բազիկաթուղի վրա հաճախորդը նստում եր մթության մեջ, վորի առաջով դուրսգալուն պրոֆեկտոր եր արձակվում մի մարդու լայնությամբ ու յերկարությամբ, ահա այդ պրոֆեկտորի միջով, իրաններ կոտրատելով, հանգալտ, վորտեղի ու մարմնի դանդաղ թեթեւ, շատ ինքեւ պարանման վոտախաղերով ու շարժումներով, ժպտաղեմ հուրիններ պրոֆեկտորից այս ու այն դուրները ստացող, մերկությունը ցուցադրող թափանցիկ, շատ նուրբ ու պապուն սնդուան գրգռիչ շորերով ու չղարչներով անցնում ելին ու մի քանի ակնթարթ կանդում հաճախորդների առջև դուր գալու... եւ նորից շարունակում առաջ անցնել։

Բայց վո՞րտեղից, վո՞ր «անընդհատ» ապրյուրներից ելին հոսում-գնում հարյուր հազարավոր, միլիոնավոր

տարւրիներն ու ֆրանկները Մանթաշովաների ու Կարասովների զրպանը, - Բազմի նալթահանքերի բանվորները դաժան ու շարքալ աշխատանքից, նրանց քրտինքի հաշվից... տեքստիլ գործարանները բանվորների աշխատանքի հաշվից... ու հարյուր հազարավոր քաղցած քանկոր ընտանիքների կողքին, անհատներ ելին միայն ապրում ու ճարպակալում, «այդպես եր տնորինել տեսված», «կյանքը այդպես եր յեկել, այդպես ել պիտի դնար...»։

Արտյոմ Կարասովն իր հորից պակաս վարքագծի տեր չեր։ Կ. - քաղաքի բանվորական շրջաններում ապրում ելին նրա հետեւյալ «բաւագործությունը»։

1913 թվին եր, մի ուր Կ. քաղաքի կաֆե-շանտաում հայտնվում ե ֆրանսիացի մի պարուհի, վորի համարները տեսնելու համար տոմսավաճառի առջև առաջին պար հերթի մի յերկար պոչ եր առաջացել՝ չնայած այն բանին, վոր տեղերի դները չափազանց թանկ ելին։ Կարասովն առաջին իսկ իրիկունը շտապեց հոչուկ վառարկած պարուհուն ու նրա պարերը տեսնելու։ Կաֆե-շանտանի թատերական սրահում վոչ մի դատարկ աթոռ չեր մնացել, բոլորը վաճառվել ելին։ Կարասովը նստել եր առաջին իսկ կորդում ե դիտում եր շարված աւաղությամբ, բայց նրա հետախուզող հայացքը հաճախ պարուհու դեմքից ու իրանից տեղափոխվում եր վոտներին, վորոնք հազիվ տասներկու տարեկան աղջիկա վոտներին շաւ լինեյին, չնայած նրան, վոր ինքը քաանհինգ տարեկան եր։ Ընդմիջումի ժամանակ Կարասովը ծանոթանում ե պարուհու հետ ե շատ հանդիսականների ներկայությամբ հինգ հարյուր ուղբիլ յե առաջարկում ե խնդրում ե մի վոտը մինչև ծունկը մեր-

կացնել՝ մի բոպե վախճանելու, շոյելու համար: Պարուհին մերժում է շատ խիստ տոնով և պատասխանում. — Իմ վաղը ծախու ապրանք չի: Կարասովը թեև վերավորվեց պարուհու «անսպասելի» պատասխանից, բայց չէր կարողանում նրա մոտից հեռանալ՝ այնքան զրափել էր նա, և ահա նույն իրիկունից հետո ամեն ոք հետևում է նրան տիրելու բուն ցանկությամբ:

Մայիսի 1-ի առավոտը Կարասովը հանգիստ ու խաղաղ վեր եր կացել անկողնուց, լվացվել, նախաճաշել ու նստել իր հատուկ թավջառ բաղկաթոռին ավստրիական սիգարեթ եր քաշում և կարդում «Русское Слово»-յի բորսայի բաժինը, յերբ ծառան շտապ ներս մտավ.

— Հը՛, ի՞նչ է պատահել, ելի գծությունդ բրուհե՞լ ե...

— Ախր ի՞նչ գծություն, դրսում աշխարհը անցնում է, սարսափելի բան...

— Ի՞նչ սարսափելի, առա՛, ի՞նչ կա, ի՞նչ է պատահել, վոր այդպես հեռւմ ես ու գուցե՞ղ զցել պատկպես:

— Տաք կոխներ...

— Ի՞նչ, տաք կոխ՛վ, վորտե՞ղ, ինչի՞ համար, ովքե՞ր են կովում:

— Մետաղագործարանի չուրջը սկսվեց տրա՛խկ, տրո՛ւխկ, չա՛թ, փա՛թ... բանվորները զործադուլ են արել ու վոստիկանները նրանց ցրել եյին ուզում... և նրանք... և... բայց...

— Ի՞նչ բայց, առա, ի՞նչ յեղով:

— Այն, վոր բանվորները շատ ուժեղ թափով դե-

մաղբեցին ու սկսվեց տաք կոխվ, հետո վոստիկանները աղնական ուժեղ ստացան... սպանվեցին մի քանի բանվոր և մի վոստիկան...

— Հետո՞, վե՞րջը, ի՞նչ յեղով:

— Կոխվը դադարեց, բանվորները ցրվի յեկան և...

— Լա՛վ, պարզ է, դեա՛ գործիդ, մեր գուռը պինդ պահիր:

Ամբողջ յերկրում մայիսի 1-ի առթիվ բաղմաթիվ աշխատավորներ ձերբակալվեցին, վոմանք բանտարկվեցին և վոմանք աքսորվեցին: Ճնշումը համատարած էր: Ժամանակավոր ռեակցիան ծանր եր: Լրտեսները չխտում էյին ամեն կողմ, բայց բոլոր գործարաններում հեղափոխական խուսքն ավելի քան վառ պահվեց: Բայց սև ռեակցիան խտացրեց իր ցանցը ամբողջ յերկրում և մթնոլորտը ավելի ևս ելեկտրականացրեց ու հեղափոխության հաղթանակի մասին խորը և հաստատ համոզում գոյացրած բանվորներն սկսեցին պատրաստվել նոր կովի, նոր, ավելի կատաղի ու վերջնական մարտի դուրս գալու:

Կարասովը հանգիստ ու խաղաղ եր զգում իրեն, փորովհետեւ նա այնպես եր համոզված, վոր աշխարհում վոմանք պետք է լավ սարեն, իսկ վոմանք վատ, ասանց պատերազմի կյանք չի լինի յերկրի վրա և մարդիկ այնքան կշատանան, վոր աշխարհիս վրա տեղ չի լինի բնակության:

Անցնում էյին որերն ու չաբաթները Արտյոմ Կարասովն արդեն մի քանի անգամ հանգիստտես եր յեղել պարուհի Սենթինի վոտքերը դիտելու, վորին տիրելու

ցանկութեանը ստատիկ տեսչացել եր իր մեջ ու դարձել ամենամահաբաժնի պահանջը: Նա չատ միջոցներէ յետ դիմել— հրապարակ քեֆի, գումարներ ու զանազան նպէսներ խոստացել, բայց միշտ անհաջողութեամբ: Եր մատնվել և նման դրութեանը ավելի քան նրան հետա-մուտ ելին անում ու գրգռում: Ի՞նչպես կարելի չէ, մի-թէ հոնդուրութիւն չէ, վոր իր բոլոր պահանջներին դո-հացում տվող կարասողը մի կաֆեշանտանի «բոմբ» չկարողանա տիրել: Ահա այս վերջին դատան ավելի կա-տարեցնում էր նրան, և, դրա համար նա վճռեց ամէն դիմող ձեռք դրել Սենթինին, ու առաջին անգամ լինելով, նա սկսեց մեկիկ-մեկիկ վերհիշել իր անհատական կյանքի անցյալ այս կամ այն յերևույթները և վերլու-ծել՝ կամ բոլորովին գերազնահատել կամ թերագնա-տել:

Անկէթիւնը շատ էր սիրում բնութիւնը, մանաւանդ
անտառուտ վայրերում գրոսնել, նստել ծառերի շփ-
քում ու խորասուզվել էր անձնական կենցաղային դա-
նազան յեկեկջներով լի գարիանոնների վերլուծման
մէջ: Ահա և դրա համար էլ, նա, յերբ մի նոր քաղաք
էր մտնում, առաջին անգամ մեկին մյուսին հարց ու
փորձ էր անում, թե արդյոք ավլլալ քաղաքն ունի՞ր
դաքային տարտեղներ, քաղաքի մոտակայքում անտառ-
ներ: Նա լսել էր ԼՈՒՌԻԹՅԱՆ ՊԱՐՏԵՁԻ մասին և հաս-
ցին վերցրել ու մի ուր քայլերն սղղրեց դեպի այն կողմ:

Մինչև այստեղ Աբաղյոմ կարասովը հետևում էր
Սենթինին ամեն ուր, ամեն տեղ ու յերբ նկատեց, զի
Սենթինը գնում է գեպի ԼԻՌԻԻՅԱՆ պարտեզ, հետևեց
նրան կրնկկոխ: Արդեն մի քանի րոպե հետո՝ Սենթինը

Հասել եր անտառի դիմապոյ մուտքի մոտ, յիւրը կարա-
տայն սկսեց քայլել նրանից մի քանի քայլ հեռու, մի
դժի վրա, կարծեք յերկուսն ել վորպես շատ վաղեմի
ու մտերիմ ծանոթներ միասին դուրս ելին յեկեկ դրոս-
նելու:

Նախորդ որը յերկինքն էր փոթորկաշունչ մաղձը
 Թափել էր: Արևը սաստիկ ալյուժ էր մալխի Տորգա-
 սատ անձրեկից հետո: Արդեն վորբացած ԼԻՈՒԹՅԱՆ
 ՊԱՐՏԵԶԸ նույն որը բոլորովին վորբ էր, վորովհետև
 մարդկային վո՛չ մի շունչ ներս չեր մտել, իսկ նվազա-
 ծու թռչուններն ավելի գոհ ու զվարթ էլին՝ հանգիստը
 վերգոյող մարդու բացակայությունից, վորոնք իրենց
 կամքի ուղածին ու թեկադրածին պես վոստոստում էլին
 մի ծառից մյուսը, մի թփից մյուսը՝ բոլոր ճյուղերը
 համբերով ու կացահարերով: Նրանց սուր յերգերն ու
 խմբական ձվձվոց յերգեցողությունները մի անգամից
 դադար էլին առնում, յերբ սոխակն էր հայտնվում ու
 սկսում իր քաղցրահնչյուն ձայնով իշխել ԼԻՈՒԹՅԱՆ
 ՊԱՐՏԵԶԻՆ:

ՊԱՐՏԵՂԸ :
Նույն սրբ վոչ վոք Հկար ամեն կողմ խոր լուս-
թյուն եր տերում և մարդկային վոչ մի շունչ ներս Հեր
մտել ԼՈՒԻԹՅԱՆ ՊԱՐՏԵՂ : Թուշուններն Էլ առապոտից
մինչև ճաշ անդադրում յերգել Էին ու արեի կիզիչ ճա-
ռադայթներից պաշտպանվելու և հանդստանալու հա-
մար մտել Էին տերևների ու խիա թփերի արանքները :

Արտյոմ Կարասովը բաժական համարձակ մարդ էր
կանոնի չըջանում, և նա առաջին իսկ հանդիպող կը-
նոջ մոտենում էր շատ մտերմորեն: Նա Սենթինին դա-
ռեց այն կանոնի շարքին, փորձեք հառաքակարգի

դաժան ու զղկելի պայմաններից պատրաստ են ամեն քայլափոխում բավարարել այս ու այն տղամարդի ա- նասնական կրքերին: Նա լավ կարծիք չունենր մասնավո- րապես դերասանուհիների, յերգչուհիների և նույնիսկ ուսուցչուհիների մասին, այն իմաստով, վոր վերջիննե- րըս ավելի քան վորպես կյանքի հորձանքներում ապրող պալարվողների ու չախարհի ունայնությունը խորը կեր- պով ուսումնասիրողները, պատրաստ են Կարասուինե- րին յենթարկվելու՝ միայն նրանց վոսկիների հմայքի ազդեցության տակ: Ահա այս հաստատ համոզումով նա չատ համարձակ մոտենում և Անեթինին:

— Βωρεή' δ'Εγ, παρ'α'ρη :

— *Simple* :

— Կարծում եմ ավելորդ է կրկին անդամ խնդրել
ժանոթանայու :

— Ի հարկե, հիշում եմ ձեզ և ձեր անաջարկը...
դարձնեմ կարաստովն եք:

— Ուրախ եմ, դրա համար ձեռական ծանոթության
չենք դիմում :

—Անշուշտ, ավելորդ ձեռկանությունը կլինեիր...
Իսկ ծիֆթե դուք հաճախ լինում եք այս անտառում:

— Այո՛, չառ հաճախ... Ինձ գրաւում է քնութեան
նը, յետ իմ խոհերի մեջ թաղված ժամանակի միայն աշ-
տեղ կարողանում եմ ամփոփելի ու աշտ կամ ահա յերե-
վույթին լուծում տալ :

— Յեաւ էլ եմ սիրում ընտելան ծոցում ապրել, հենց
չրա համար էլ հետաքրքրվեցի ու յերբ լսեցի այս ուն-
տառի գոյութունն, խելույն շտապեցի մի քիչ թարմա-
նայու, քաղաքի փոռոց ու ժրորից հետո լինելու և մի
կուշտ մարտի ոչ հնչելու :

Կարասովոր տարված Եր Սենթինի գեղեցկութամբ :
Թեև նա Սենթինից չառ ավելի գեղեցիկներ չեր հան-
գելու իր կյանքում, բայց նրա աշխուժությունը, վառ-
վողունությունը, մարմնի կոտորուքները, դեմքի գրե-
պիշ միակիցները, մանավանդ աչքերի ջինջ փայլն ու
նայվածքի տոփանք արտահայտող շեշտերն ավելի ետ
հրապուրել էին Կարասովին :

[illegible]

Սենթինը փորձեց իր ձեռքը դուրս բերել, բայց անկա-
րելի յեղալ խնդրեց, բայց լսող չեղալ: Անցավ մի քա-
նի բույե, Կարասովն իր մի վոտը տեղափոխեց Սենթինի
յերկու փոսներէր: արանքն ու իրեն մոտեցրեց նրան: Սեն-
թինը սաստիկ բարկացած այս սղեղ վերաբերմունքից,
ինքնիրեն իր ամբողջ ուժով խափ տվեց, բայց խղու-
ր, փորովհետեւ Կարասովը շատ ուժեղ մարդ էր ու այդ բո-
ւային չափազանց կատաղած, աշնոյեա վոր նրա ձեռքից
մի քանի Սենթին անդամ չէին կարող դուրս պրծնել,
այս ամէլի արատահայտվում էր նրանով, վոր նա Սենթին-
նին չկարողանալ տիրելը հավասար էր համարում մահ-
վան: Թփում էր այդ իր վերջին ցանկութեանն էր, վորը
չբաժարարվելու դեպքում ինքը լինելու յեր աշխարհի
ամենաապերճանիկ մարդը:— ահա նրա բմբռնումն ու
զատողութունը: Նա սաստիկ գրգռված, ինքն իրենից
դուրս յեկած թողեց Սենթինի ձեռքերն ու պինդ փա-
թաթվեց նրա իրանին: Սենթինը ձեռքերով տասնյակ
աստակներ էր իջեցնում Կարասովին, շատ սաստիկ
կամթում էր ու չանդուում նրա մարմնի մասերը, բայց
անողուտ, փորովհետեւ Կարասովն այլևս ինքն իրենը
յեր ու քաղցած տղրուկի նման կպել էր նրա վայելչա-
կազմ ու փափկասուն իրանին ու գործադրում Փիղիկա-
կան ուժի բոլոր հնարավոր միջոցները տիրելու անհա-
հանջ ցանկութեամբ: Սենթինն էլ իր հեքիին ամփոփեց
ու լարեց իր բոլոր ուժերն ու վո՛չ մի կերպ չէր թույլ
տալիս անձնատուր լինելու: Արդեն Կարասովի աչքերը
չէին տեսնում վաշինչ, ահանքները չէին լսում:— Նա
իրանից դուրս էր յեկել:— Իսկ Սենթինն էլ նույնն էր
դատել, միայն մեկը տիրել էր ուղում, իսկ մյուսը՝ ան-
դատվել:— Ահա այսպէս տատր բույե թափալվում էր

ու գլորվում կանաչ խոտերի վրա... Հանկարծ Կարա-
սովը մի շատ ուժեղ հուպ տվեց Սենթինի իրանը, պատ-
ուեց նրա մարմուր ու փայլուն չորերը և վերջին կատաղի
ջգածութեամբ ջանք էր դործ դնում տիրելու, իսկ
Սենթինն էլ իր հեքիին կարողանում էր խանդարել նը-
րան իր լարված ուժերով ու պալքաբի մեթոդով: Կա-
րասովը տեսնելով անհաջողութեանը, բաց թողեց ի-
րանն ու յերկու ձեռքերն ողակ կազմած հուպ տվեց Սեն-
թինի վրդն ու կոկորդը... չանցած հինգ բույե արդեն
Սենթինը անդգայացել էր ու հետո անշնչացել:— և յերբ
Կարասովը նկատեց, վոր Սենթինի կողմից դիմադրական
վո՛չ մի շարժում չկար, սաստիկ սահմուկեց, ձեն տվեց,
պոտաց... ինդրեց... բայց անողուտ, Սենթինը մեռել
էր... ու յերբ Կարասովն այդ հաստատեց, խելագարի
նման անմիջապէս քանդեց Սենթինի բարակ մեջքի մե-
տաքայտ դուռին, կապեց մի քանի բույե տառջ իրենց հո-
վանի ծառի հաստ հյուղից, սղակ արեց, ցատկեց ճյու-
ղը բոնեց, ողակն անցկացրեց իր վզին ու որորվեց...
Արդեն յերեկո յեր մութը կամաց-կամաց թանձրանում
էր... Սենթինը կոնակի փոփել էր պատուտած չորերի
մեջ, մտղերը գողգած ու ձեռքերը չանդում էին հերո-
տական ահավոր մարտից... աչքերը բոլորովին բաց,
կարծեք դեռ իր չէտ հայացքն էր ուղղում և պատ-
րաստվում անձնատուր չլինել:

Նույն իրիկունը Սենթինը պիտի բեմ դուրս գար,
լսի Կարասովը՝ մեկներ Պարեղ:

Այդ որվանից բուրժուական իշխանութեանը ԼԻՈՒ-
ԹՅԱՆ ՊԱՐՏԵԶՐ վերանվանեց ԿԱՐԱՍՈՎԻ ՊԱՐՏԵԶ:

Համաշխարհային պատերազմը տասնյակ միլիոնավոր աշխատավորների արյունն էր թափում: Արտյոմ Կարասովի հայրը հարցուր հազարավոր ռուբլիներ շահեց աշխատավորության թափած արյան գնով:

Փետրվարյան հեղափոխությունը մի նոր դուռ բացեց պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաղթանակի փութացման, վերստին փետրվարյան հեղաշրջումով քաղաքական միջնորդարի բովանդակությունը, բանվորության ու աշխատավոր դյուղագիտության դրությունը չբխտվեցին:—

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը իր հիմքից չարժեց աշխատավոր մասսաները:

Լաշնաձավալ Ռուսաստանի բոլոր մասերում սկսվեցին քաղաքացիական կատաղի կոիվները, վորի բնթացքում Արտյոմ Կարասովի հայրը իր ողնության բաժինն էր տալիս Դենիկինի բանակին՝ դառնալով նրա պատշտարի մոտիկ կանգնած խորհրդականներից մեկը:

Մի առավոտ լուսածագին Կ. քաղաքը մտան կարմիրները և հորիզոնական կարմիր փողոցի ամբողջ յերկայնքով պահակ կանգնեցին, վոր ժամանակ փողոցներում կարելի չէր տեսնել սպանվածների դիակներ, վորոնց մեջ աչքի էլին ընկնում չին կարմիր «ոտար» աշխատավորները: Հյուս. Կովկասի բոլոր մասերում քաղաքացիական կոիվները կատաղի բնույթ էլին ստացել. ամեն տեղ չին աշխատավորները կարմիր բանակի հետ էլին՝ կովի առաջին շարքերում աննահանջ կանգնած:

— Ծանկո՛ւ, խո՛տիս, — ձայն էլին տալիս նրանք կրօփի այս կամ այն էտապում ու հերոսաբար իրենք իրենց նետում մարտի ամենավճռական մոմենտի ուժեղ դե-

մադրության դերքերը: Ահա այդ կոիվները տաք շերտանում հայտնի յեր դարձած կարմիր հրամանատար ընկեր Մարուսիան, վորին ճանաչում էլին Հյուս. Կովկասի բոլոր բանակիները, թե՛ բայշեիկների կողմնակիցները և թե՛ հակահեղափոխականները: Նրա՝ կոիվներին ներքև և վերև հատու մասնակցությունների և ընդմիջումների խաղաղ ժամանակ կատարած մեծ դերի մասին արդեն մի շարք լեգենդաներ էլին պատմվում:

Մարուսիան նիհար կալմվածքով, միջահասակ, ձվաձև դեմքով, մինչև ծոծրակը կտրած չեկ մազերով, ծափի ու իրենց բների մեջ բոլորապատեյա խաղացող աչքերով, քսան և հինգ տարեկան աղջիկ էր: Նա վոտքերին հագնում էր կարճ սապոգներ, տղամարդու կարճ չարվար և մի կարմիր բլուզ հագին, ձեռքին միշտ մտրակ բռնած, մեջքում ատրճանակ և մի բոմբ: Նրան հաճախ կարելի չէր տեսնել ձիու վրա, մանավանդ կոիվների ժամանակ նա շատ կատաղի ձիավոր զինվոր էր:

Պատմում են, թե՛ այն մարդիկ, վորոնք սոսկալի վոճիրներ էլին գործել և յենթակա գնդակահարության, Մարուսիան սիրում էր իր ձեռքով մեկիկ-մեկիկ գնդապահարել և, նա ամեն մի վոճրագործ-հակահեղափոխական ղեկավար մարդ գնդակահարելիս ասում էր. «Մի՛կան ղեկավար մարդ գնդակահարելիս ասում էր. «Մի՛վ մեր, միլիոնավոր աշխատավորների արյունը համաշխարհային պատերազմում և դարեր շարունակ թափվեց այս մի քանի ճարպակալած անհատների կամքի թեկնք՝ միլիոնավոր աշխատավորների ընդմիջտ աղատագրության համար»:

Ընդհանրապես Մարուսիայի կատարած բոլոր քաղաքործությունները ժողովրդի բոլոր խավերում

պատմութիւններէ նշուի էջին դարձել: Պատմում են, թե՛ յերբ սպիտակները վորեւե քաղաքի տիրում էյին և յերբ տգետ, սպիտակներին համակրող ծնողներ ցանկանում էյին իրենց «չար» և չարածճի յերեխաներին լռեցնել կամ վախեցնել, ասում յին.— «սո՛ւս, Մարուսիան կդա մեր տունը կմտնի», հենց կարծեք հոռովմայեցի մայրերի նման ասելին: «Աննիրայը դռանն է կանգնած»:

Յերբ վորեւե քաղաքի բնակիչները լսում էյին, վոր Մարուսիան քաղաք է մտել, իսկույն մեծ ու վորք, յերկսեռ թօփալում էյին փողոց տեսնելու պատմության կարգ անցած կին Աննիրային: Նրան հաճախ դիմապորում էյին պատանիներ և ավելի վորքեր, վորոնց հետ «սարսափելի» Մարուսիան գրուցում եր շատ մտերմութեն, հանդիստ, խաղաղ և հետաքրքիր: Նա սիրում եր փոքրերին և նրանց խոսում կոիւնների ծագման պատճառների և դալիք մարդկային նոր կյանքի, խաղաղ, ստեղծագործական կյանքի աշխատանքների մասին: Նրա առաջնութիւններից մեկն էլ այն եր, վոր կարողանում եր շատ պարզ լեզուով հասկացնել ու իր ասածների բովանդակութիւնը մեխել պատանիների ուղեղների մեջ: Բայց պատանիներն ու փոքրերը Մարուսիային մոտենալու սիրտ էյին անում մի քիչ էլ այն պատճառով, վոր նրա հետ և նրա կողքին միշտ լինում եր կարմիր ձիու վրա նստած, հրացանը ուսից կախած, ատրճանակը մեջքին, կարմիր գոտակը գլխին մի աշխույժ ու ժիր պատանի, այդ՛ վալուդիան եր, վորի մետաղազորք բանլոր հայրը՝ Կոստիան, պատերազմի դաշտից չվերադարձով, վորովհետեւ «սոցիալիստ» Կերենսկու իշխանութիւնը հարյուրներով ու հազարներով զնդակահարեց այն դինվորներին, վորոնք «համարձակվել» էյին պատերազմի

դեմ խոսել, բայց իրիկան տղիտացիա մղել... ասա այդ զնդակահարված հազարներից մեկն էլ վալուդիայի հայրն եր:

1918 թ. աշնան վերջերը Կ. քաղաքը գրավեցին սպիտակները: Բայց իրիկների Կենտ. իշխանութիւնը անդափովեց Պյատիգորսկ: Գազազած բուրժուազիան ու նրա սպիտակ բանդաները, վորոնց միացած չերքեզ խախարամիտ ու կաշառված մասսան աջ ու ձախ կուտորում ու թալանում էյին, սղանում, աստիկ ծեծերի և կոտանքների յենթարկում այն մարդկանց նույնիսկ, վորոնք շատ խեղճ ու կրակ, հնացած չորեր էյին հագել, վորոնք բանվորներ ու բանվորամասններ էյին: Ամբողջ յերեք ուր ու գիշեր բոլոր յեկեղեցիների բամբ ու գիլ զանգերը ականջներ էյին խլացնում ու «հաղթանակի» արարողութիւններ կատարում: Այդ որերին բուրժուական բնասնիքների վոչ թե միայն տղամարդիկ, այլ և փափկասուն կանայք և որիորդներ ոգիցեբաւկան համադրեալ հազան, զինվեցին և յերդում ավին մինչև վերջին կաթիլը կովել «կարմիր հրեշներին», «բորիկներին», «խոտնակիչներին», մասնաւոր «ժողովրդի խաղաղ հանդիստը խանդարողների» դեմ: Նույն ահ ու սարսափի որերին, հազկատակ լակեյներ իրենց մե, կիլոտոտ դերն էյին կատարում կարմիրների բնասնիքների, նրանց յերեխաների հանդեպ,— սղանելով, բնասարկելով և սովի ճիրաններին մատնելով: Բայց Հոկտեմբերից հետո հեղափոխության այլքը հուժկու յեր և համատարած, իսկ նրա քցած արմատները՝ խորը... ուստի և քաղաքում մնացած, թաղնված կարմիրներն ու նրանց բնասնիքների անդամները հաստատ համոզված իրենց հետագա, վերջնական հաղթանակի մասին, կազմում է—

յին «ն՝վ ինչ ե անում» վերնադրին տակ ցուցակ, վորի
առաջին տեղը բռնում եր Արայոմ Կարասովի հոր անու-
նը, վորպէս Դենիկինի բանակի պատերազմական շտա-
բի խորհրդական:

Մակեյն մի քանի ամիս չանցած, մեկը մյուսի յե-
տեկից թափալդեր ջախջախում են սպիտակ բոլոր բա-
նակները... Կրկին և այս անգամ այլևս դուրս չգալու
պայմանով Կ. քաղաքը հաղթական մարշով մտավ Կար-
միր բանակը առանց կրակոս Վալդեիայի, վոր
վերջին վճռական ճակատամարտում սպանվել եր
ի շարս ուրիշ կոմունարների... բայց աշխատավորու-
թյունը իր ծոցից ծնեց հազարավոր նոր, շինարար և
սոցիալիզմի հիմքերը կերտող Կոստիաներ և Վալդ-
դեաներ, շարունակելով հերոսաբար ընկածների գործը
խաղաղ յերկրի վերակառուցման պայմաններում՝ նոր
ու մեծ հաղթանակների համար:

Վերջին հերոսական մարտում ընկած Վալդեիայի
և բոլոր մարտիկների դիակները թաղեցին նախկին ԶՈՒ-
ՆԵՎՈՐՆԵՐԻ ԱՄԱՌԱՆՈՅՈՒՄ, վորը կոչվեց ԿՈՄՈՒ-
ՆԱՐՆԵՐԻ ՊԱՐՏԵԶ, վորի կենտրոնում կանգնած և հաղ-
թական մի կոթող հետեյալ մակադրությամբ. «Այստեղ
են հանգչում հաղթող կարմիրները»:

Կարասովներն ու Մանթաշովները մեռան, չբացան
Հոկտեմբերյան հեղափոխության փոթորկաշունչ հսկա
ալիքների հորձանքներում... Իսկ աշխատավորություն-
ը դարերից հետո տեր դարձավ իր բոլոր ստեղծագոր-
ծություններին և շարունակեց նորը, լավը և սոցիալի-
տականը կերտել ու կառուցել:

«Ազգային գրադարան

NL0333137

30652

244-

ԳԻՆԸ 30 ԿՈՊ. (1 մ.)

В. ТАТИКЯН
РАССКАЗЫ

Госиздат ССР Армении
Эривань 1931